Acta Militaria Mediaevalia XIII
Kraków – Sanok – Wrocław 2017, s. 55-82

Piotr Strzyż

MILITARIA Z ZAMKU WOŁEK NA GÓRNYM ŚLĄSKU

Abstract:

P. Strzyż, 2017, Weaponry finds from Wołek Castle in upper Silesia, AMM XIII: 55-82

The author discusses elements of weaponry and equestrian equipment obtained during the excavations of Wołek Castle in Kobiernice village near Bielsko-Biała, in 1977-1984. The collection contains of almost 80 military items. The majority of them are bolt heads and horseshoes. However axes, javelin head, fragments of hand-held firearm, spurs, stirrups and bits were also found. Wołek Castle existed from the mid-14th till the end of the 15th century. It was twice besiged: in 1415 and 1453. It is most likely that significant part of the militaries can be connected with these events.

Key words: Wołek, Kobiernice, castle, weapons, Middle Ages

Roku Pańskiego 1453 kardynał Zbigniew Oleśnicki, w liście z 7 listopada wysłanym z Pińczowa do Jana Tęczyńskiego, napisał, *iż jestem niespokojny o losy wojewody krakowskiego i jego hufców, w których jego ojcowie i przyjaciele moi się znajdują i z radością odebrałem list z obozu pod Wołkiem wysłany w sobotę na św. Szymona i Judy* [tj. 27 X 1453 r.]. *Lecz z listu dowiaduję się ze smutkiem, iż przeciwności napawają oblegających zwątpieniem, łatwym wydawało się zdobycie Wołka tym, którzy w Krakowie siedzieli, lecz teraz jest* [to] *trudne i przeszkód pełne, a czy to dla niedostępnego położenia, czy dla swych małych sił, tyle co nic oblegający dotąd dokonali, a także z tego powodu, że w prochach i kamieniach* [tj. kulach kamiennych] *został poniesiony największy ubytek* (Tomkowicz, Lindquist 1888, 3; Prokop 2002, 116-117)[1]. Była to odpowiedź na pismo wojewody, który już od około miesiąca dowodził oblężeniem niewielkiego zamku Wołek.

Oblężenie to było rezultatem konfliktu władców księstwa oświęcimskiego z Królestwem Polskim. W początkach 1453 r. podkomorzy lubelski Jan Kuropatwa oraz starosta Jan Szczekocki oblegli zamek w Oświęcimiu należący do księcia Janusza III, który najeżdżał zbrojnie Małopolskę i zmusili go szybko do zawarcia pokoju. Zobowiązał się on w układach do uznania zwierzchności Kazimierza Jagiellończyka i odsprzedaży mu swych ziem. Zawieszenie broni nie trwało jednak długo i jeszcze tego samego roku Janusz III podjął oblężenie zamku w Oświęcimiu, które nie przyniosło mu jednak sukcesu. Odparty od murów schronił się na zamku Wołek (Rajman 1998, 207-208; Prokop 2002, 115-117, 122-123). Wydarzenia te zostały także opisane przez Jana Długosza. Jak relacjonuje kronikarz, książę Janusz *naprawia i odbudowuje zrujnowany, stary zamek, zwany niegdyś przez jego ojca Wołkiem, i umieszcza w nim załogę wojskową, która grabi i najeżdża nie tylko ziemię oświęcimską, ale i po-*

[1] *Codex* 1876, 140-141: *cupiens audire aliquod bonum nostrum de vobis et vestris successibus, litterae vestrae heri mihi fuerunt redditae, scriptae circa obsidionem Wolek sabbato ante Simonis et Judae, ex quibus magnam concepi animo recreationem et laeticiam, inteligens vos ex illis et caeteros fratres et amicos meos vobiscum in castris positos sanos et incolumes esse, pro quorum incolumitate et felicibus succesibus funduntur ad Dominum coeli per me et celerum meum continuate preces. Comperio autem ex litteris vestris, conquisitionem castri Wolek, quae facilis his, qui in Cracovia degebant videbatur, nodosdam et difficilem esse et parum vos vel propter situm loci vel propter paucitatem exercitum hucusque profecisse, tum etiam ex eo, quod in pulveribus et lapidibus interponitur maximus defectus*. Za pomoc w tłumaczeniu tekstu składam podziękowania dr. hab. Aleksandrowi Bołdyrewowi z Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Filia w Piotrkowie Trybunalskim.

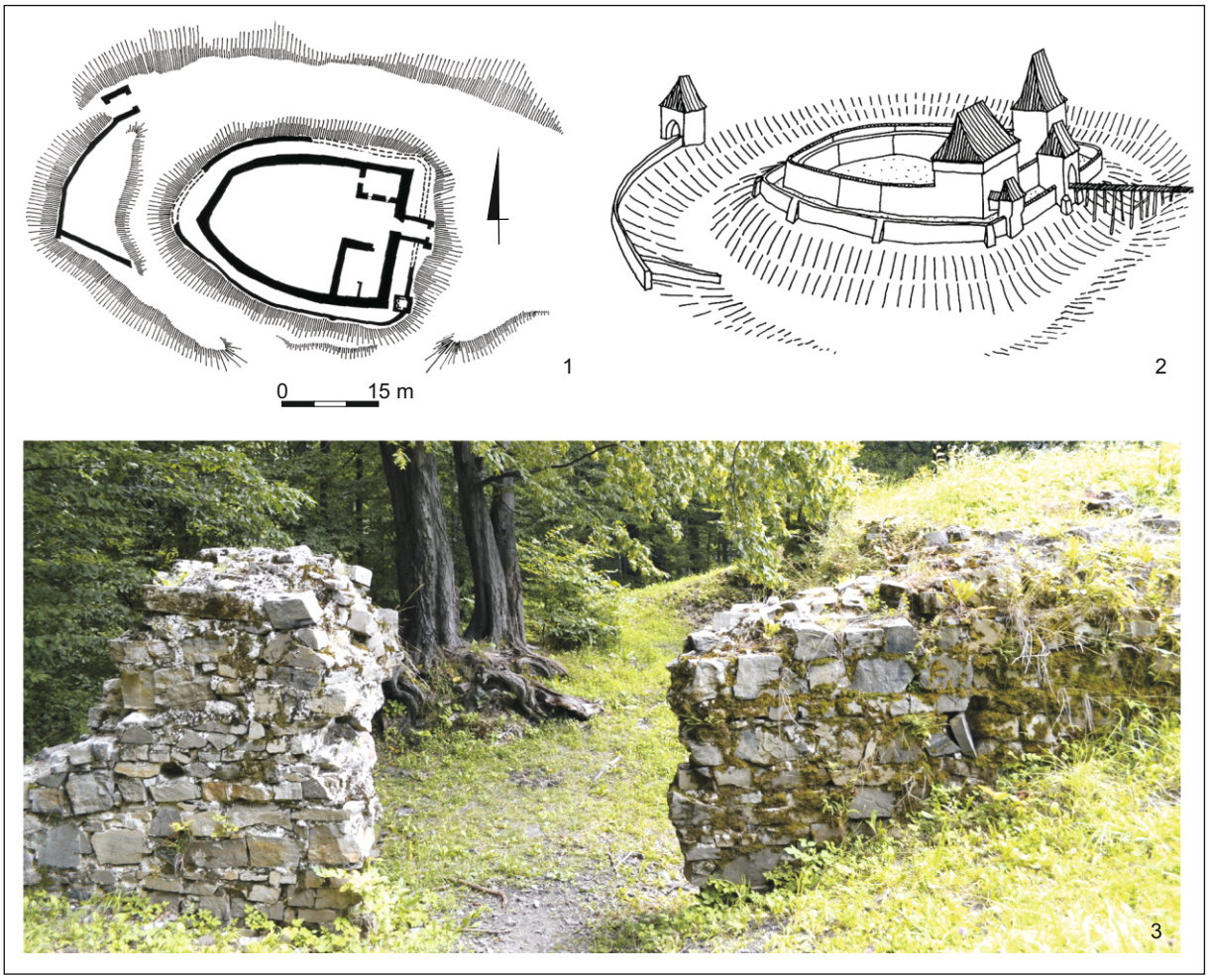

Ryc. 1. Zamek Wołek: 1 – plan fundamentów zamku; 2 – rekonstrukcja bryły zamku z XIV/XV w.; 3 – zachowane relikty zabudowy zamku. 1-2 – wg *Kajzer, Kołodziejski, Salm 2001, 226*; 3 – *fot. K. Skóra*.

Fig. 1. Wołek Castle: 1 – layout of castle foundations; 2 – reconstruction of the castle in the turn of the 14th and 15th centuries; 3 – preserved remains of the castle. 1-2 – after *Kajzer, Kołodziejski, Salm 2001, 226*; 3 – *photo by K. Skóra*.

granicze Królestwa. Dostojnicy Królestwa, późno jednak, gdy załoga grodu się umocniła, zjeżdżają się do Krakowa i postanawiają prowadzić wojnę przy pomocy dworzan i służby królewskiej. Najwyższą władzę nad całą wojną powierzono zatem wojewodzie krakowskiemu Janowi z Tęczyna. Przez kilka miesięcy Wołek jest oblegany przez znakomitych dostojników i młodzieńców Królestwa (…), *a można było zdobyć zamek w ciągu kilku dni. Ale niewiele albo wcale się nie przykładano do jego zdobycia, ponieważ dowódca wojny wojewoda Jan uważał za rzecz niebezpieczną narażanie na śmierć tylu znakomitych młodzieńców dla zdobycia bardzo dobrze zabezpieczonego przez naturę grodu* (*Roczniki*... 2009a, 195-196)[2].

Wcześniejsze dzieje zamku Wołek w Kobiernicach, pow. Bielsko-Biała, pomimo prowadzonych przez niemalże dekadę badań archeologiczno-architektonicznych, są rozpoznane nieszczególnie dokładnie[3]. Nie ulega jednak wątpliwości, iż pierwsza wzmianka o istniejącym w tym miejscu

[2] Annales 2003, 173-174: *antiquum castrum et per patrem olim suum vocatum Wolek ruinatum reformat et reficit in eoque ponit gencium presidium, que non solum terram Osswanczimensem sed et confinia regni spoliant et infestant. Barones itaque regni, tarde tamen, postquam hostium est firmatum presidium, in Cracoviam conveniunt et per curienses regis atque familiares bellum agere instituunt. Summa itaque tocius belli Ioanni de Thanczin palatino Cracoviensi comissa, obsidetur Wolek mensibus aliqot et per notabiles regni barones et adolescentes* (…), *et poterat intra dies aliquot faciliter conquiri, sed parva vel nulla diligencia interponebatur pro conquirendo, periculosum existimante duce belli Ioanne palatino tot insignes iuvenes per conquiscione castri natura loci plurimum munti morti exponere*. Na ten temat patrz również Tomkowicz i Lindquist (1888, 3).

[3] Autor składa niniejszym serdeczne podziękowania Dyrekcji Muzeum Historycznego w Bielsku-Białej oraz dr. Bogusławowi Chorążemu i mgr Bożenie Chorąży za udostępnienie zabytków i pomoc w ich opracowaniu.

od ok. połowy XIV w. zamku pochodzi dopiero z 1396 r. Ówczesny właściciel, książę oświęcimski Jan II (1371-1405), zapisał go jako oprawę, wraz z pobliskim Zatorem, swojej małżonce Jadwidze. Po jego bezpotomnej śmierci już w 1405 r. zamek przeszedł w ręce książąt cieszyńskich i w ich władaniu pozostawał do początków 2. połowy XV stulecia (Tomkowicz, Lindquist 1888, 2; Reyniak 1997, 91). W zacytowanych powyżej przekazach odnajdujemy kilka informacji istotnych dla historii zamku Wołek, jak i analizy odkrytych w trakcie badań militariów. Należy podkreślić, iż w skład oddziałów oblegających wchodzili przede wszystkim dobrze urodzeni rycerze z Małopolski. Zapewne towarzyszyli im zbrojni związani służbą z dworem. Nie odnotowujemy natomiast w opisie oddziałów zaciężnej piechoty. Na podstawie cytowanego na wstępie przekazu należy wskazać też na niedostatki w artylerii oblężniczej, tj. prochu i kul. Trudno jednak rozstrzygnąć, czy zabrano ich zbyt małą ilość, czy zbyt intensywnie ostrzeliwano zamek i wobec tego materiałów tych zaczęło brakować. W tym kontekście nie powinien zatem dziwić sposób prowadzonych działań zbrojnych, wynikający z rycerskiego charakteru oddziałów, ograniczający się głównie do prowadzenia blokady zamku połączonej z jego ostrzałem artyleryjskim, mało intensywnymi działaniami zaczepnymi, a przewagą negocjacji. Nie wiadomo, czy w związku z powyższym zamek odniósł jakieś istotniejsze uszkodzenia. Jest jednak prawdopodobne, że wystrzelone pociski mogły wyrządzić pewne szkody w zabudowie zamkowej. Niestety, badania archeologiczne nie dostarczyły znalezisk amunicji artyleryjskiej, nie możemy więc stwierdzić, jakich dział użyto do ostrzeliwania zamku. Interesująca jest też informacja, iż przed 1453 r. zamek znajdował się w ruinie. Jeśli wierzyć źródłom, stan ten wynikał ze zniszczeń poczynionych w 1415 r. przez księcia Kazimierza IV, który miał zdobyć i zburzyć zamek, będący wówczas siedzibą rycerzy-rabusiów plądrujących okoliczne posiadłości. Na mocy układu pokojowego z 1454 r. zamek Wołek został włączony, wraz z całym księstwem oświęcimskim, do Królestwa Polskiego (Reyniak 1997, 91; Prokop 2002, 123-125).

Po raz ostatni Wołek pojawia się w przekazach w 1462 r.[4] Wymieniono go w traktacie zawartym 27 maja w Głogowie między Kazimierzem Jagiellończykiem a Jerzym z Podiebradów. Król Czech zobowiązywał się w nim m.in. iż *nie będzie napastował króla Polski o grody: Oświęcim, Wołek, Zator, Żywiec, Siewierz i Berwałd* (*Roczniki*... 2009b, 35-36).

W źródłach z epoki nie odnajdujemy informacji o kresie funkcjonowania zamku. J. Reyniak, wieloletni jego badacz, sugerował, iż mogło nastąpić to w 1477 r. (Reyniak 1997, 91-92). Byłyby to konsekwencje konfliktu polsko-węgierskiego z l. 1471-1474, którego stawką było panowanie na tronie Czech. W efekcie działań zbrojnych w 1474 r. najazd wojsk węgierskich dotknął znaczną część Małopolski (m.in. Jasło, Krosno, Muszynę, Pilzno). Pod koniec 1474 r. zawarto rozejm, który miał obowiązywać do maja 1477 r. W tym czasie dzierżawca fortalicji w Żywcu, Szaflarach i Barwałdzie – Mikołaj Komorowski miał nawiązać rokowania z Węgrami celem odsprzedania im posiadanych terenów. Groziłoby to utworzeniem węgierskiego punktu wypadowego do dalszego atakowania Małopolski. Zatem na rozkaz króla Kazimierza Jagiellończyka wysłano zbrojną ekspedycję, która w ciągu siedmiu tygodni opanowała zagrożone siedziby, burząc zamki Barwałd i Żywiec (*Annales*... 2005, 398; *Roczniki*... 2009b, 413). Jan Długosz nie wspomina nic o Kobiernicach i tamtejszej fortalicji. Hipoteza o zniszczeniu także i tego obiektu wynika jedynie z dedukcji, iż zamek Wołek, położony ok. 25 km na północ od Żywca i w podobnej odległości na zachód od Barwałdu, mógł zostać zburzony prewencyjnie, aby w przyszłości nie stanowił nowego punktu zagrożenia. Czy tak było w istocie, wobec niedostatku źródeł nie sposób rozsądzić, zauważyć jednak należy, że nadwątlony działaniami zbrojnymi z 1453 r. (a być może i w 1462 r.) zamek, który utracił swe pierwotne funkcje, mógł zostać zwyczajnie opuszczony i szybko popadł w ruinę.

Prowadzone, z przerwami, w l. 1977-1986 badania archeologiczno-architektoniczne pozwoliły rozpoznać rozplanowanie założenia. Zasadniczy obwód umocnień dostosowano do kształtu wzgórza, nadając im zarys podkowiasty (ryc. 1:1-2). Obszar warowny, objęty murem grubości 2,5 m, miał wymiary 30 x 42 m. Wewnętrzną zabudowę tworzyły, przylegające do muru: od strony północno-wschodniej wieża mieszkalna (5,2 x 8,8 m) oraz od strony południowo-wschodniej budynek mieszkalny

[4] Jeszcze w 1462 r. o Wołku wspomniał Jan Długosz przy opisie działalności rozbójniczej grupy Borzywoja ze Skrzynna z Bitczy i Włodka z Letawy, którzy mieli siedzibę *w pobliżu Wołka i Żar, którą oblewa rzeka Soła* (*Roczniki*... 2009b, 43-44). Nie ma jednak pewności, czy chodzi tu o sam zamek Wołek czy raczej jednak jakieś inne, dogodnie usytuowane, założenie w najbliższej jego okolicy. Podobne wątpliwości mieli S. Tomkowicz i H. Lindquist (1888, 4).

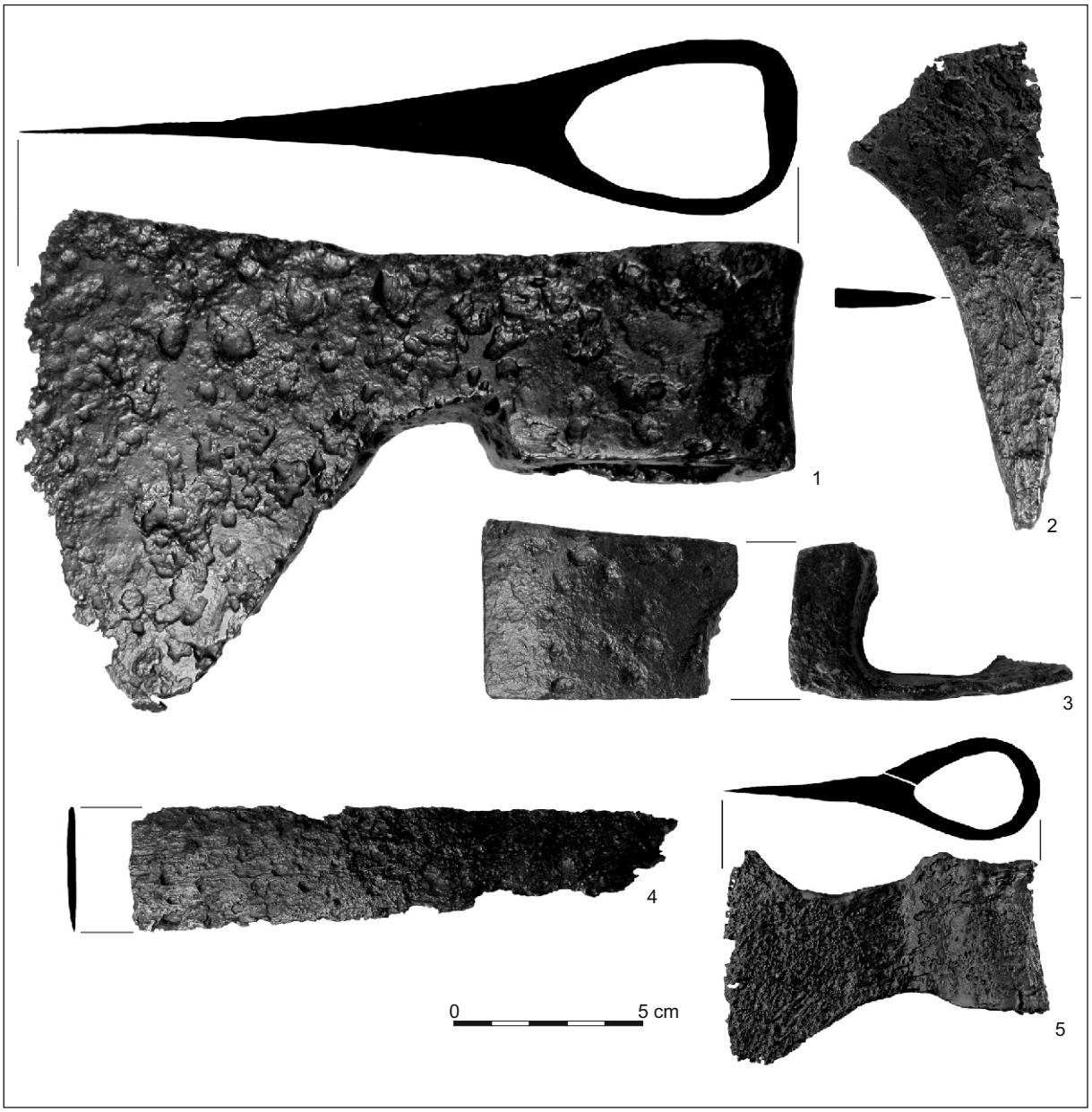

Ryc. 2. Zamek Wołek: 1 – żeleźce topora (kat. 2); 2 – fragment żeleźca topora (kat. 3); 3 – fragment żeleźca topora (kat. 4); 4 – fragment głowni kordu (?) (kat. 1); 5 – żeleźce topora (kat. 5). *Fot. P. Strzyż*.

Fig. 2. Wołek Castle: 1 – an axe head (Cat. No. 2); 2 – fragment of an axe head (Cat. No. 3); 3 – fragment of an axe head (Cat. No. 4); 4 – fragment of falchion blade (?) (Cat. No. 1); 5 – an axe head (Cat. No. 5). *Photo by P. Strzyż*.

(9,2 x 11,6 m). Pomiędzy nimi ulokowano bramę wjazdową wychodzącą na most zwodzony, wspierający się na budynku bramnym. Naturalne walory obronne założenia wydatnie wzmacniała fosa o głębokości 3,5-7,0 m. Tę zasadniczą linię fortyfikacji uzupełniała druga linia obronna, którą tworzył mur usytuowany na stoku fosy i dochodzący do ścian bocznych przyczółka mostowego. Mur ten, o grubości do 1 m, był uzupełniony o ulokowaną w południowo-wschodniej części obwodu basztę (3,6 x 3,6 m), stanowiącą zapewne element komunikacyjny pomiędzy murem zewnętrznym, a budynkiem mieszkalnym. Wreszcie na krawędzi przeciwstoku fosy usypano wał, a w jego części północno-zachodniej ulokowano wieżę bramną, przez którą przechodziła droga na zamek. Do południowego naroża tej bramy dochodził odcinek murów o długości ok. 18 m (Reyniak 1997, 88; Kajzer, Kołodziejski, Salm 2001, 226). Do dnia dzisiejszego z zamku zachowały się jedynie szczątkowe relikty kamiennych umocnień (ryc. 1:3).

Pomimo że badania zamku prowadzono niemal przez dekadę, ich wyniki zostały skrótowo za-

prezentowane tylko w jednym artykule (Reyniak 1997)[5]. Zbiór przedmiotów z zamku Wołek związanych z szeroko rozumianą kategorią militariów ma dwojaki charakter. Zabytki przechowywane w Muzeum Historycznym w Bielsku-Białej zostały znalezione w trakcie systematycznych prac archeologicznych. Natomiast kolekcja z Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach to zbiór przedmiotów pochodzący od prywatnego kolekcjonera. Siłą rzeczy ich wartość naukowa jest znacznie niższa. Łącznie zatem mamy do dyspozycji fragment głowni kordu, dwa topory/siekiery i dwa kolejne fragmenty żeleźców, grot oszczepu, 39 grotów bełtów kuszy oraz dwa fragmenty luf ręcznej broni palnej i być może amunicji do niej przeznaczonej. Oporządzenie jeździeckie to dwie ostrogi, jedno zachowane w całości oraz cztery kolejne fragmenty strzemion, pięć wędzideł oraz dwie całe i 17 fragmentów podków.

Broń sieczna

Jedyny zabytek, który można łączyć z bronią białą sieczną, to fragment głowni – prawdopodobnie kordu (kat. 1, ryc. 2:4). Zachowała się jedynie część sztychu długości 15 cm, o górnej krawędzi uformowanej prosto, natomiast krawędź tnąca zwęża się ku sztychowi. Poza stwierdzeniem, iż głownia broni miała pierwotnie kształt wydłużonego trójkąta, inne dywagacje miałyby raczej formę spekulacji.

Broń obuchowa

Broń obuchowa reprezentowana jest przez żeleźca toporów/siekier, w tym dwa zachowane w całości oraz fragmenty osady i ostrza. Najbardziej charakterystyczny jest okaz (kat. 2, ryc. 2:1), który bez wątpliwości zaliczyć można do typu IX wg M. Głoska. Ten jeden z najpopularniejszych wariantów toporów/siekier z ziem polskich charakteryzuje się wydzieloną, krótką osadą, wyodrębnioną, prostokątną lub trapezowatą w rzucie bocznym szyjką oraz szerokim, asymetrycznym ostrzem z wyraźnie uformowaną brodą. Autor klasyfikacji uznał je za formę uniwersalną, ze wskazaniem jednak na narzędzie gospodarskie (Głosek 1996, 40-41; por. także Kotowicz, Świątek 2006, 130-132). Bliskie terytorialnie analogie pochodzą ze Starego Sącza, pow. Nowy Sącz, i są datowane na XIV w. Szerzej, bo na XIV-XV w. zostały określone cztery okazy wyłowione z rzeki Dunajec koło miejscowości Ostrów pod Tarnowem (Głosek 1996, kat. 59-60, 62, 64, 102, tabl. XV:C, XIX:C-F). Dokładnej chronologii nie mają także znaleziska ze Smolic, pow. Oświęcim, w tym reprezentant podtypu IXa ze znakiem kowalskim na szyjce (ibidem, kat. 101, tabl. XXXIII:A; Tyniec-Kepińska 2005, 145, kat. 2, ryc. 2, fot. 2). Kilkanaście dalszych okazów typu IX oraz IXa pochodzi z rzeki Nidy pod Nowym Korczynem, pow. Busko Zdrój, z których kilka ma znaki kowalskie. Za najbardziej prawdopodobne uznano ich datowanie na schyłek XIV oraz XV stulecie (Kajzer, Rychter 1997, 148-149, 151, tabl. 1-4). Z położonego po czeskiej stronie Śląska zamku Cvilín, okr. Bruntál, znany jest topór właściwie identycznego kształtu, który może być datowany do 3. ćwierci XV w. (Kouřil, Prix, Wihoda 2000, obr. 27:1). Brak przesłanek stratygraficznych nie pozwala określić chronologii zabytku z zamku Wołek dokładniej niż na 2. połowę XIV – 2. połowę XV w.

Fragmentarycznie zachowana osada kolejnego topora (kat. 4, ryc. 2:3) jest w rzucie bocznym prostokątna i przechodzi w, szczątkowo zachowaną, dość wąską szyjkę. Żeleźce w rzucie z góry miało kształt trójkątny. Stan zachowania tego zabytku nie pozwala na dokładniejszą jego klasyfikację.

Niepewna jest również przynależność klasyfikacyjna ostrza żeleźca z kończasto uformowaną brodą (kat. 3, ryc. 2:2). Jako najbardziej prawdopodobne w tym przypadku wydają się podtyp Vd wg A. Nadolskiego oraz typ X wg M. Głoska. Podtyp Vd wywodzi się jeszcze z tradycji wczesnośredniowiecznej i ma osadę bez wąsów oraz szerokie ostrze z brodą. Z kolei typ X obok kończastej brody charakteryzuje się wąską szyjką przechodzącą w długą osadę (Głosek 1996, 35, 43). Oba warianty są dość popularne na ziemiach polskich. M. Głosek do typu Vd zaliczył 10 okazów o chronologii późnośredniowiecznej[6], zaś typ X reprezentowany jest przez ok. 30 egzemplarzy. Często formy te występują na tych samych stanowiskach, czego dobrym przykładem jest zespół przedmiotów metalowych z Krakowa-Rakowic, datowany na połowę XIV – początek XV w. Niegdyś były one łączone z pochówkiem wojownika, obecnie zaś raczej z ofiarą nieszczęśliwego wypadku (Głosek 1996, 35, 43, kat. 36-37, tabl. XI:A, XXIV:D; Liwoch

[5] Zabytki lokalizowane były w ramach poszczególnych wykopów oraz warstw mechanicznych, którymi prowadzono eksplorację stanowiska. W efekcie nie ma możliwości datowania na tej podstawie analizowanych w tekście militariów. Jedyną wskazówką może być w tym przypadku głębokość zalegania artefaktów. Z różnych jednak względów (np. zaspypiska pomieszczeń, gruzowiska itp.) jest to zawodna metoda ustalenia chronologii.

[6] Zestawienie to nie jest pełne i obecnie należy się liczyć z wielokrotnym przyrostem bazy źródłowej, co wykazali P. N. Kotowicz i M. Świątek (2006, 130-134, Abb. 4).

2010, 107-109, kat. 2-3, fot. 4-5). Jako małopolskich reprezentantów typu X można wskazać datowany na XV w. zabytek wyłowiony z rzeki Dunajec w Starym Sączu (Głosek 1996, kat. 103) oraz dalsze trzy egzemplarze z rzeki Nidy koło Nowego Korczyna (Kajzer, Rychter 1997, 148, 151, tabl. 1-2). Na XIV oraz początek XV w. określono datowanie trzech takich toporów z gródka rycerskiego w Plemiętach, pow. Grudziądz (Głosek 1985, 103, tabl. IX:4-5, X:3; 1996, 43, kat. 68, 70, 75, tabl. XXIV:E,F, XXV:A). Zatem także i ten fragment broni może być datowany zarówno na XIV, jak i XV stulecie.

Do zbioru elementów łączonych z bronią obuchową należy włączyć również niewielki toporek o długości 8,0 cm i szerokości ostrza 5,8 cm (kat. 5, ryc. 2:5). Jego cechy charakterystyczne to przede wszystkim ostrze nieznacznie wyciągnięte zarówno w górę, jak i w dół. Okaz ten ma również obustronnie wyodrębnioną osadę, ustawioną skośnie w stosunku do płaszczyzny bocznej, jak również zaokrąglony obuch. Całość wykonano z dość cienkiej (3-4 mm) blachy żelaznej. Kształt toporka nie pozwala na jego ściślejsze przyporządkowanie typologiczne. W materiałach polskich tej wielkości zabytki (długość całkowita do ok. 10 cm) spotykane są raczej sporadycznie. Można tu wymienić np. okazy z Borownicy, pow. Krasnystaw; Horodyska, pow. Chełm; Lipowca, pow. Chrzanów; Plemiąt, pow. Grudziądz, czy Słoszew, pow. Brodnica (Głosek 1996, kat. 30, 43-44, 66, 99, tabl. XIV:A, XV:B-C, XVIII:C, XXXI:E; Kotowicz 2004, 21, kat. 5, fot. 2; 2012, 116-117, ryc. 2). Trudno sądzić, aby tej wielkości żeleźce, wykonane z niezbyt grubej blachy, mogły mieć realne wartości bojowe. M. Głosek mniejsze okazy spośród reprezentantów typów VIII oraz VIIIa był skłonny określać mianem ciupag, czyli toporka osadzonego na dość długim toporzysku, który mógł pełnić w zależności od potrzeb funkcję broni, narzędzia lub laski (Głosek 1996, 39, 40, ryc. 6).

Broń drzewcowa

Pozostałości broni drzewcowej reprezentowane są jedynie przez pojedynczy grot oszczepu (kat. 6, ryc. 5:1). Ma on romboidalne w rzucie boczne ostrze i niezbyt długą tulejkę. Jej średnica wskazuje na osadzenie na dość smukłym drzewcu. Odkrycia grotów oszczepów z późnośredniowiecznych stanowisk w Polsce nie są częste. Jest to z pewnością efekt zmniejszenia się bojowej roli oszczepu oraz łuku kosztem wzrostu znaczenia broni ogniowej. Dlatego też interpretacje znalezisk tego rodzaju grotów, wskutek ich relatywnej rzadkości, są często rozbieżne. Wskazuje się zarówno na ich funkcje militarne, jak i myśliwskie. Groty tego rodzaju znaleziono na zamkach małopolskich w Muszynie, pow. Nowy Sącz oraz Czchowie, pow. Brzesko, jednak kształt ich ostrza jest raczej liściasty czy też laurowaty. Cechą wspólną jest długość do 12 cm przy średnicy tulejki do 1,3 cm. Chronologia tych okazów to zarówno XIV, jak i XV w. (Szpunar, Glinianowicz 2006, 158-160, kat. 9-10, tabl. 2:a-b; Chudzińska 2014, 77, kat. 181-182, tabl. 15:9-10). Na schyłkowe dekady XIV w. datowane są dwa okazy pochodzące z reliktów gródka w Siedlątkowie, pow. Poddębice (Kamińska 1968, tabl. XIV:9). Tak też jedynie ramowo na XIV-XV w. można datować grot z zamku Wołek.

Broń miotająca

Najliczniej reprezentowaną kategorię militariów stanowią pozostałości broni miotającej. Są to zarówno groty bełtów kuszy, odkryte w liczbie 39 egzemplarzy, jak i znaleziska związane z użytkowaniem broni ogniowej.

Groty bełtów są w swej masie dość zróżnicowane formalnie. Przede wszystkim, podobnie jak na innych małopolskich stanowiskach z okresu późnego średniowiecza, należy odnotować zdecydowaną przewagę grotów z tulejką (37 egz.) nad okazami zaopatrzonymi w trzpień (2 egz.). Z terenu Polski brak jak dotychczas opracowania oraz całościowej klasyfikacji grotów bełtów. Tworzone są zatem systemy obejmujące lokalne środowisko (np. Świątkiewicz 2010, 30-31, tab. 1; Chudzińska 2014, 62, ryc. 6) lub posługujące się opracowaniami z krajów sąsiednich (np. Maik 1997, 25; Szpunar, Glinianowicz 2006, 160-161, ryc. 4). Liczba grotów z zamku Wołek jest zbyt mała, aby tworzyć dla niej kolejną próbę systematyki, a zebrany materiał pozwala na skorzystanie z ustaleń B. Chudzińskiej. Według tej systematyki typ I.1 w materiałach z zamku Wołek reprezentowany jest tylko przez dwa okazy (kat. 18, 28, ryc. 4:2,9), charakteryzujące się raczej krępą budową, ostrzem zwężającym się nieznacznie ku osadzie i walcowatą tulejką. Z obszaru Małopolski znamy je z zamku w Muszynie, skąd pochodzi 16 egzemplarzy o różnym przekroju liścia. Datowane są na 2. połowę XV w. (Chudzińska 2014, 62-63). Podobną chronologię mają dwa okazy z zamku Szaflary, pow. Nowy Targ, które mogą być datowane najpewniej na 3.-4. ćwierć XV w. (Wałowy 1960, 331, tabl. XI:9,12). Z zamku w Bolesławcu nad Prosną, pow. Wieruszów, na pograniczu wielkopolsko-śląskim, zabytki tego rodzaju datowano, począwszy od XIV w. (Maik 1997, 27, Fig. 10). Z najbliższych okolic

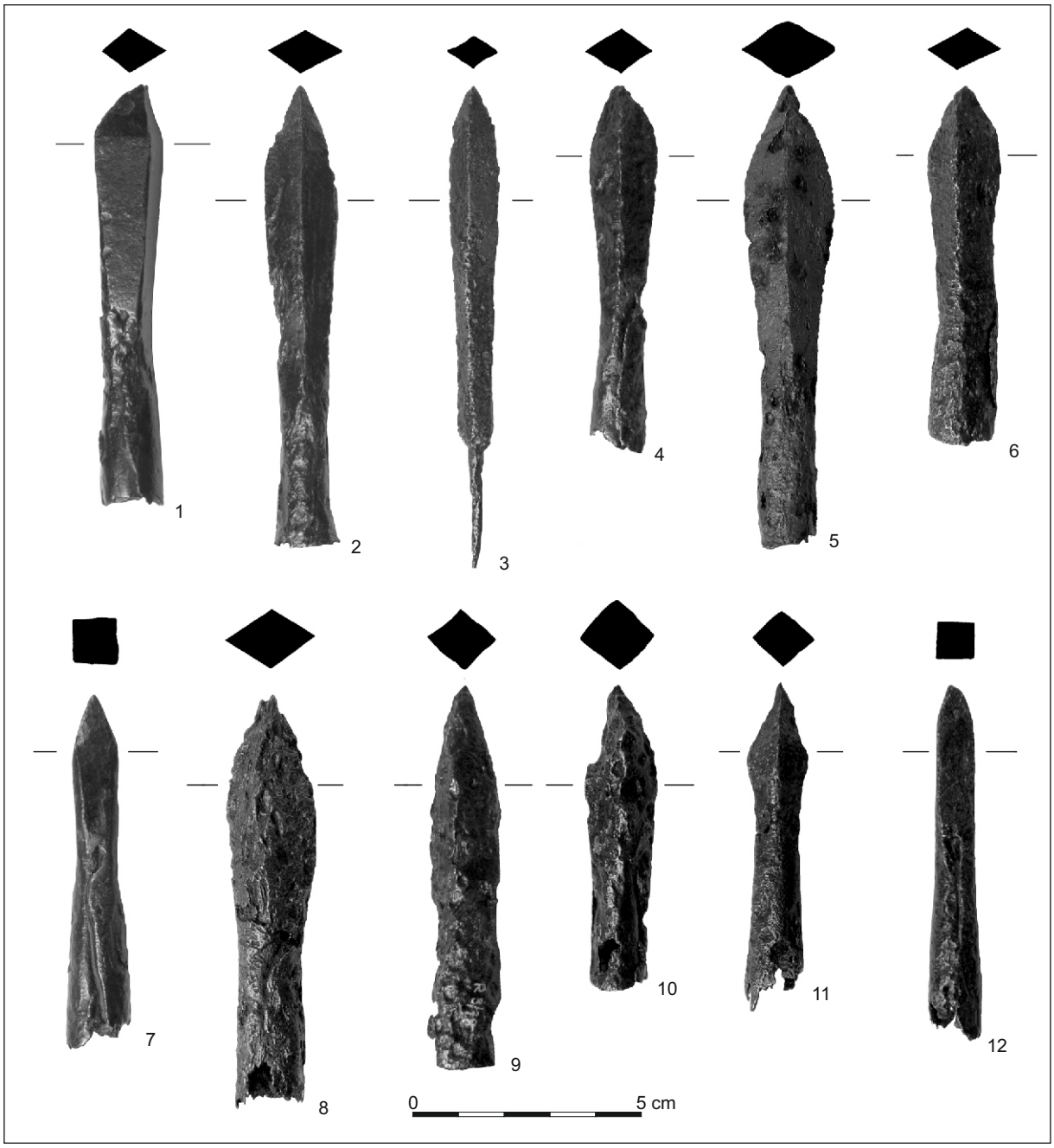

Ryc. 3. Zamek Wołek: 1-12 – groty bełtów (1 – kat. 7; 2 – kat. 8; 3 – kat. 9; 4 – kat. 10; 5 – kat. 12; 6 – kat. 15; 7 – kat. 27; 8 – kat. 21; 9 – kat. 11; 10 – kat. 13; 11 – kat. 14; 12 – kat. 16). *Fot. P. Strzyż*.

Fig. 3. Wołek Castle: 1-12 – bolt heads (1 – Cat. No. 7; 2 – Cat. No. 8; 3 – Cat. No. 9; 4 – Cat. No. 10; 5 – Cat. No. 12; 6 – Cat. No. 15; 7 – Cat. No. 27; 8 – Cat. No. 21; 9 – Cat. No. 11; 10 – Cat. No. 13; 11 – Cat. No. 14; 12 – Cat. No. 16). *Photo by P. Strzyż*.

czeskiego Śląska krępe okazy o prostej tulejce pochodzą m.in. z zamków Rychleby (XIV-XV w.) i Edelštejn, okr. Jeseník (XV w.) oraz Vartnov, okr. Opava (3. ćwierć XV w.) (Kouřil, Prix, Wihoda 2000, obr. 42:1, 223:5; Pomp 2013, obr. 18:42/176/2, 42/176/19).

Wśród grotów bełtów z Wołka najliczniej reprezentowane są egzemplarze o romboidalnych w rzucie bocznym ostrzach, przy czym maksymalna ich szerokość przypada dość blisko szczytu liścia, a ich tulejki są stożkowate. Reprezentują one wariant I.2. Do tej grupy należy łącznie 17 okazów (kat. 7, 15, 16, 22, 25, 27, 31-34, 36, 38, 39-42, 44, ryc. 3:1,6,7,12; 4:5,7; 5:2-7,10). Charakterystyczny jest w ich przypadku dość znaczny ciężar wynoszący od 45 do 58-59 gramów. Groty tego rodzaju na zamku w Muszynie stanowią niemal 40% znalezisk (Chudzińska 2014, 66, 68;

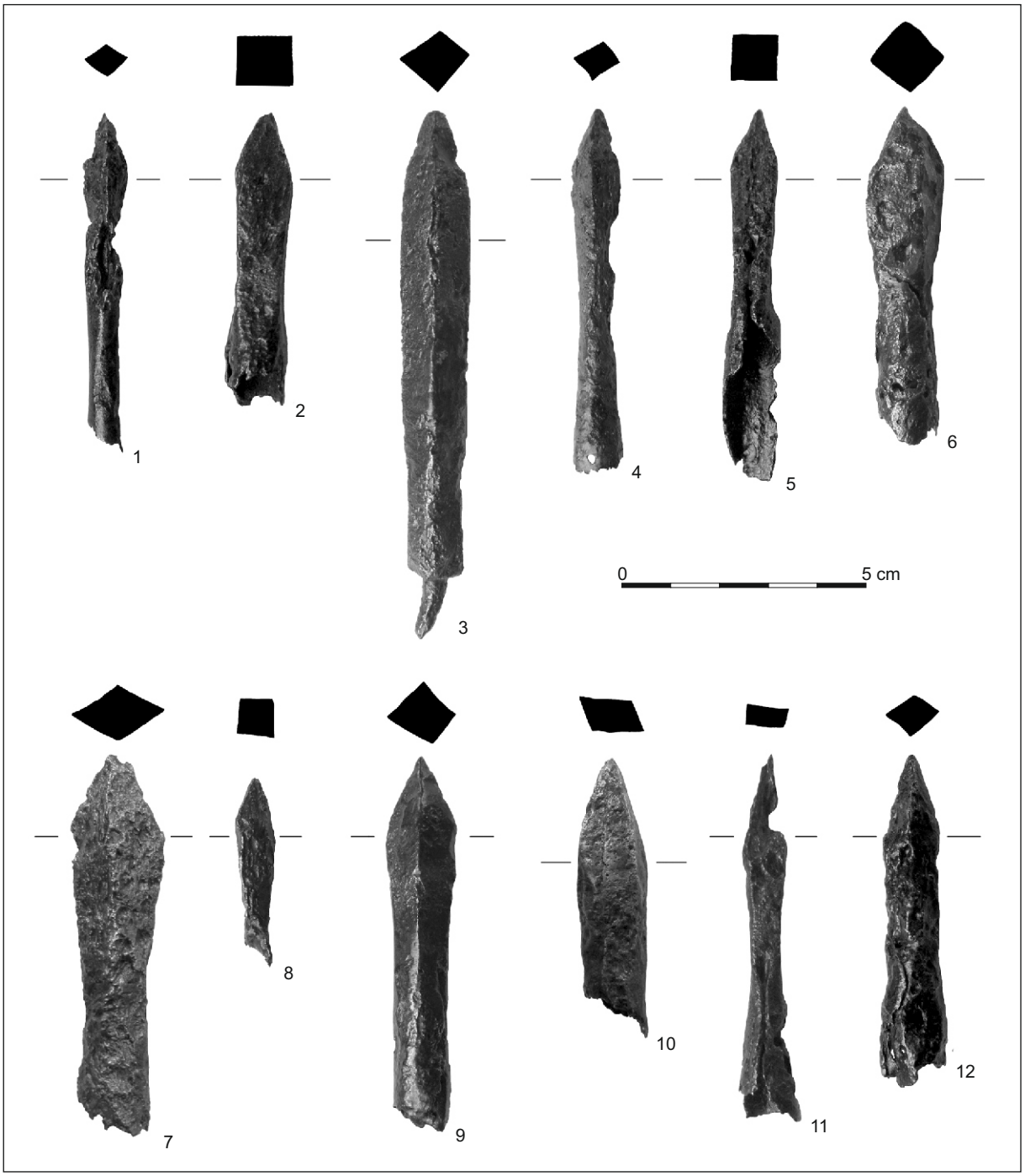

Ryc. 4. Zamek Wołek: 1-12 – groty bełtów (1 – kat. 17; 2 – kat. 18; 3 – kat. 30; 4 – kat. 29; 5 – kat. 22; 6 – kat. 24; 7 – kat. 25; 8 – kat. 26; 9 – kat. 28; 10 – kat. 23; 11 – kat. 20; 12 – kat. 19). *Fot. P. Strzyż*.

Fig. 4. Wołek Castle: 1-12 – bolt heads (1 – Cat. No. 17; 2 – Cat. No. 18; 3 – Cat. No. 30; 4 – Cat. No. 29; 5 – Cat. No. 22; 6 – Cat. No. 24; 7 – Cat. No. 25; 8 – Cat. No. 26; 9 – Cat. No. 28; 10 – Cat. No. 23; 11 – Cat. No. 20; 12 – Cat. No. 19). *Photo by P. Strzyż*.

por. także Ginter, Przybyłok 2016, 232, ryc. 4). Z innych stanowisk małopolskich można wymienić np. Szaflary (XV w.) (Wałowy 1960, 310, 312, 314, tabl. XI:7-8, 10), Czchów (XIV-XV w.) (Szpunar, Glinianowicz 2016, 161, tabl. 4:f,i,k; 5:a) oraz Siewierz, pow. Będzin (Ginter, Pietrzak, Rok 2010, 170, ryc. 7:i-j). Często spotykamy je także w ruinach zamków z czeskiego Śląska, takich jak Cvílin i Freudenštejn, okr. Bruntál czy Rychleby i Vartnov (Kouřil, Prix, Wihoda 2000, obr. 28:1-2, 6, 53:9, 54:12-13, 223:1-5; Pomp 2013, obr. 19:M398, M400, M401, 20:M719-M721).

W materiałach z Wołka często występuje także wariant I.3, który jest reprezentowany przez

14 grotów (kat. 8, 10-13, 18, 21, 23-24, 29, 35, 37, 43, 45, ryc. 3:2,4,5,8-10; 4:4,6,11-12; 5:9). Mają one ostrze w rzucie bocznym laurowate oraz stożkowatą tulejkę. Także i one są dość masywne – najcięższy waży aż 64 gramy, choć zwyczajowo jest to przedział ok. 31-45 g. W materiałach z Muszyny jest on dość rzadki – reprezentowany jedynie przez 15% znalezisk (Chudzińska 2014, 70-71). Zdecydowanie liczniej wystąpiły one w materiałach z zamku w Czchowie (Szpunar, Glinianowicz 2006, 161, tabl. 3:a-h; 4:a-e). Kolejne kilka okazów pochodzi z zamku w Szaflarach. Są one datowane zarówno na starszą (XIII/XIV – koniec XIV w.), jak i młodszą (XV w.) fazę funkcjonowania założenia (Wałowy 1960, 315, ryc. 12, tabl. X:5,7; XI:3-5). Wariant ten jest również popularny wśród grotów z zamku w Bolesławcu nad Prosną (Maik 1997, 27-28, Fig. 12-13). Pojedynczy okaz znany jest też z badań kościoła w Oświęcimiu, pow. *loco* (Smajek, Mądrzycki 2012, 138, ryc. 12). Na południe od granicy Polski tego rodzaju groty znaleziono na zamkach: Freudenštejn i Kaltenštejn, okr. Jeseník oraz Vartnov (Kouřil, Prix, Wihoda 2000, obr. 53:7-8, 10-12, 54:11, 15, 143:1-3, 5-6, 263:5; Pomp 2013, obr. 19:M529, M570, M571, M715, M716).

Wreszcie typ I.4 ma ostrze wrzecionowate i stożkowatą tulejkę. Jest on rzadko spotykany – łącznie są to dwa okazy (kat. 14, 17, ryc. 3:11; 4:1). Z Muszyny pochodzi tylko pojedynczy egzemplarz (Chudzińska 2014, 71-72, tabl. 12:12). Inne znaleziska znamy z Szaflar (Wałowy 1960, tabl. XI: 2). Pozostałe groty (kat. 26, 46, ryc. 4:8; 5:8) z uwagi na bardzo zły stan zachowania nie poddają się klasyfikacji.

Analiza grotów bełtów z zamku Wołek pod kątem ich ciężaru (Wachowski 1982, 172, ryc. 1) pozwala zauważyć, iż na 29 zważonych sztuk z tulejką, aż 18 należy do przedziału E (23-48g) oraz kolejne sześć do grupy F (49-72g). Jedynie pięć okazów reprezentuje grupę D (14-22g), z czego jednak aż cztery są silnie skorodowane i pierwotnie były zapewne znacznie cięższe. Szczególnie masywne wyroby reprezentują grupy klasyfikacyjne I.2 oraz I.3, czyli o ostrzach romboidalnych oraz laurowatych. Jednocześnie warto zauważyć obecność kilku egzemplarzy o laurowatym ostrzu i jednak dość smukłej budowie (ryc. 4:4,11; 5:8). Zjawisko to obserwowane jest też w materiale z Szaflar, przy czym tego rodzaju groty łączone są ze starszą fazą funkcjonowania zamku, tj. z XIII/XIV – końca XIV w. (Wałowy 1960, 315, tabl. X:5,7). Jest to dość słaba przesłanka, ale być może i smukłe groty bełtów z zamku Wołek można by uznać za nieco starsze, pewniejsze jest natomiast, iż mogły być przeznaczone dla kusz o słabszym naciągu łuczyska.

Odmienny charakter mają dwa groty z trzpieniem. Charakteryzują się one smukłą budową z wąskim liściem o romboidalnym przekroju poprzecznym (kat. 9, 30, ryc. 3:3; 4:3). Ich długość to 95-100 mm przy wadze 22 i 38 gramów. Podobnie jak egzemplarze z tulejką, jest to forma dość długotrwała. Taki smukły zabytek z trzpieniem z zamku Szaflary[7] datowany jest na XIII/XIV – koniec XIV w. (Wałowy 1960, 314, tabl. X:6), a okaz z cmentarza przykościelnego w Oświęcimiu na XV/XVI w. (Smajek, Mądrzycki 2012, 138, ryc. 12). Licznie odkryto je w nawarstwieniach Ostówka w Opolu, gdzie pojawiają się od 1. ćwierci XV w. (Wachowski 1982, 181-183, ryc. 8). Na osadzie w Sezimově Ústí groty takie datowano na 2. połowę XIV – 1. ćwierć XV w. (Krajíc 2003, 186, obr. 150), natomiast znaleziska z zamku Rokštejn, okr. Jihlava, na 1.-2. ćwierć XV w. (Měřinský 2007, 112, obr. 61:1-9). Na Śląsku Czeskim znamy zarówno znaleziska starsze, z XIV stulecia, jak np. Rychleby (Kouřil, Prix, Wihoda 2000, obr. 222:1, 3, 223:6, 8-10), jak i młodsze, datowane raczej na 2. połowę XV w., jak np. Cvilín, Freudenštejn oraz Vartnov (ibidem, obr. 28:4-5; 53:1-6; 54:1, 3-5; 55:2-4, 263:3; Pomp 2013, obr. 21:M573, M829).

Znaleziska, które można łączyć z bronią palną, reprezentują przede wszystkim dwa fragmenty rozerwanych luf pochodzących z broni ręcznej. Jeden jest przechowywany w Muzeum im. A. Kłosińskiego w Kętach, drugi w Muzeum Historycznym w Bielsku-Białej. Ten pierwszy jest zdecydowanie bardziej interesujący (kat. 48, ryc. 6:1). Jest to bowiem fragment lufy, prawdopodobnie piszczeli, odlany ze stopu miedzi i z zachowanym plastycznym pasem trójkątów równoramiennych, na których dodatkowo wybito przecinakiem strzałki. Istotna jest w tym przypadku informacja, iż podobne listwy, profilowania lub tylko ornamentykę umieszczano zwykle na zewnętrznej powierzchni luf w miejscu, gdzie stykały się część prochowa z wylotową (Strzyż 2014, np. tabl. IX:7; X:1,4; XLVII:6-7; XLVIII:6; LI:6; LV:1,3). Jest zatem bardzo prawdopodobne, że mamy w tym konkretnym przypadku do czynienia z centralną partią lufy. Po stanie zachowania możemy stwierdzić, iż miała ona raczej delikatną budowę, o czym świadczą ścianki grubości zaledwie 0,6 cm. Kaliber broni wynosił w przybliżeniu ok. 1,5-1,6 cm.

[7] Grot bełtu z trzpieniem znajduje się także na wystawie w zbrojowni Muzeum Wnętrz Zamkowych w Pszczynie.

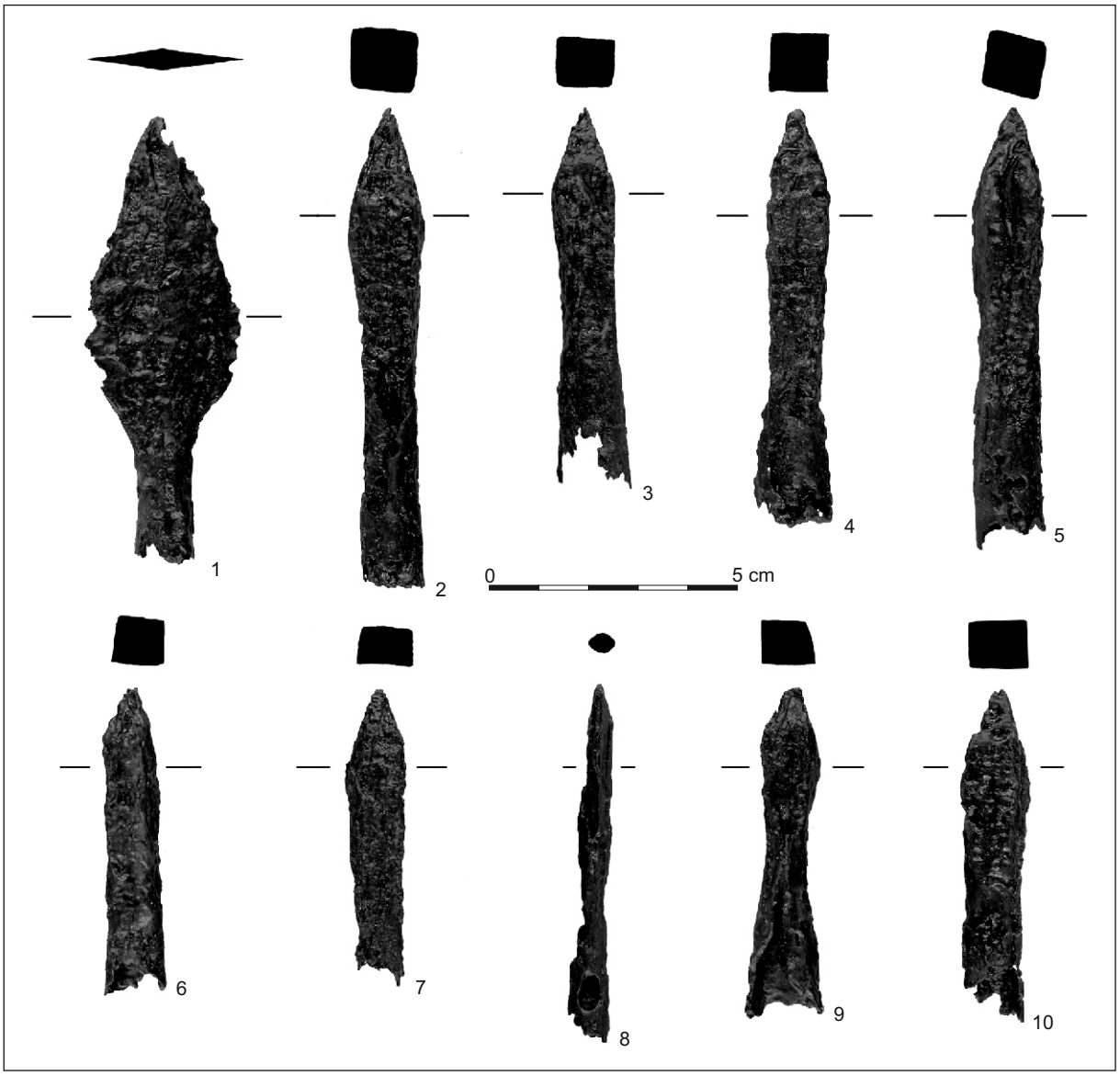

Ryc. 5. Zamek Wołek. 1-10 – grot oszczepu i groty bełtów (1 – kat. 6; 2 – kat. 32; 3 – kat. 33; 4 – kat. 34; 5 – kat. 36; 6 – kat. 38; 7 – kat. 42; 8 – kat. 46; 9 – kat. 35; 10 – kat. 31). *Fot. Muzeum im. A. Kłosińskiego w Kętach; oprac. P. Strzyż.*

Fig. 5. Wołek Castle: 1-10 – a javelin head and bolt heads (1 – Cat. No. 6; 2 – Cat. No. 32; 3 – Cat. No. 33; 4 – Cat. No. 34; 5 – Cat. No. 36; 6 – Cat. No. 38; 7 – Cat. No. 42; 8 – Cat. No. 46; 9 – Cat. No. 35; 10 – Cat. No. 31). *Photo by A. Kłosiński Museum in Kęty; elaborated by P. Strzyż.*

Drugi fragment jest pozbawiony jakichkolwiek cech, które pozwoliłyby określić, z jakiej części lufy pochodzi (kat. 47, ryc. 6:2). Jest on również odlany ze stopu miedzi i ma przekrój poprzeczny ośmiokątny. W porównaniu z poprzednią, lufa ta była bardziej masywna, grubość ścianek waha się bowiem od 1,15 do 1,25 cm, przy kalibrze ok. 1,5 cm. W tym przypadku warto odnotować, iż destrukt ten odnaleziono w wykopie XIX, czyli w centralnej partii dziedzińca zamku.

Upowszechnienie się ręcznej broni ogniowej jest znakomicie widoczne właśnie w materiale archeologicznym z terenu Małopolski oraz sąsiedniego Śląska Czeskiego. Z XIV w. i 1. połowy XV w. zabytków takich praktycznie brak[8]. Natomiast znaleziska datowane na 2. połowę XV stulecia notuje się już dość często. Są to zwykle destrukty luf odlanych ze stopu miedzi, jak i kute z żelaza. Z Muszyny znamy obecnie aż pięć fragmentów, datowanych na lata przed 1474 r. (Chudzińska 2014, 77-78, 109, kat. 192-193, tabl. 17:1-2; Strzyż 2014, kat. 114-118, tabl. LXXI:1-5; Ginter, Przybyłok 2016, 229-230, ryc. 4:1,4-5). Dalsze odkrycia, także najpewniej

[8] Wyjątkiem jest tutaj żelazna piszczel z zamku Rychleby, datowana na schyłek XIV stulecia (por. Kouřil, Prix, Wihoda 2000, 318, obr. 225; Strzyż 2014, 31, kat. 47, tabl. IV:3).

Ryc. 6. Zamek Wołek: 1 – fragment lufy ręcznej broni palnej (kat. 48); 2 – fragment lufy ręcznej broni palnej (kat. 47); 3 – amunicja ołowiana. 1, 3 – *fot. Muzeum im. A. Kłosińskiego w Kętach;* 2 – *fot. P. Strzyż*.

Fig. 6. Wołek Castle: 1 – fragment of a barrel from hand-held fire arm (Cat. No. 48); 2 – fragment of a barrel from hand-held fire arm (Cat. No. 47); 3 – leaden projectiles. 1, 3 – *Photo by A. Kłosiński Museum in Kęty*; 2 – *photo by P. Strzyż*.

związane z najazdem węgierskim z 1474 r., notujemy z zamków Cvilín i Vartnov (Kouřil, Prix, Wihoda 2000, obr. 265:1; Strzyż 2014, kat. 74, 91, tabl. LXII:4-5, LXXIII:6) oraz z zamku Nový Hrad u Kopřivne, okr. Šumperk, o chronologii określonej na lata przed 1471 r. (Goš 2002, 185-186; 2016, 283-284, obr. 3:1-2, 6:1; Strzyż 2014, kat. 18-19). Zbliżoną chronologię może mieć także broń ze zbiorów Muzeum w Opawie (Strzyż 2014, kat. 92, tabl. LXII:1-3). W chronologiczny kontekst tych znalezisk wpisują się najpewniej również wymienione fragmenty piszczeli z zamku Wołek.

Niedostatek przekazów pisanych dotyczących wydarzeń z 1453 r., jak i mankamenty metody badawczej przyjętej w trakcie prac archeologicznych, nie pozwalają na dokładniejsze

datowanie odnalezionych reliktów związanych z bronią miotającą i palną. Wydaje się jednak, że działania zbrojne z 1453 r. miały na tyle dynamiczny charakter, iż sprzyjały deponowaniu tego rodzaju środków rażenia. Należy pamiętać jednak, iż do zniszczenia ówczesnych luf mogło dojść również podczas ćwiczeń, próbnego strzelania itp. (ibidem, 238-239). W zbiorach Muzeum w Kętach znajdują się także ołowiane kule do ręcznej broni palnej. Są to pociski kalibru od 15 do 20 mm (ryc. 6:3). Niestety, odnaleziono je bez kontekstu warstw kulturowych, więc należy w tym przypadku zachować należytą ostrożność, tym większą, że znaczna część zbioru to z pewnością zabytki o nowożytnej metryce[9].

Rząd koński i oporządzenie jeździeckie

Kategorię zabytków zwykle włączanych w poczet militariów stanowią także elementy rzędu końskiego i oporządzenia jeździeckiego. Z badań zamku Wołek pochodzi dość liczna ich kolekcja. W pierwszej kolejności należy wymienić dwie ostrogi. Pierwsza z nich jest bardzo skorodowana i zdekompletowana (kat. 49). Jest to okaz o bodźcu gwiaździstym, ale niestety samo kółko się nie zachowało. Z uwagi na uszkodzenia trudno określić jej pierwotny wygląd. Pewny jest V-kształtny układ ramion o przekroju owalnym. Widełki nie mają bazy. Zaczepy to wariant 2. wg S. Kołodziejskiego, czyli płytka z dwoma otworami. Na tej podstawie ostrogę można zaliczyć do typu E wg klasyfikacji S. Kołodziejskiego[10] i datować na 2. połowę XIV w. (Kołodziejski 1985, 167, tab. 1). Dwa takie okazy pochodzą z zamku w Czchowie, co pozwala je datować na 2. połowę XIV w. (Szpunar, Glinianowicz 2006, 162, kat. 135, 137, ryc. 13:b,d). Młodsze, bo wiązane z nawarstwieniami XV-wiecznymi, są tego typu ostrogi z zamku w Muszynie (Chudzińska 2014, 83, tabl. 21:1,3).

Także stan zachowania drugiej z ostróg pozostawia wiele do życzenia (kat. 50). Przetrwały jedynie silne skorodowane ramiona z równie zniszczonymi, niekompletnymi widełkami. Tak uszkodzony zabytek trudno jednoznacznie sklasyfikować. Może on reprezentować odmianę E wg typologii S. Kołodziejskiego lub jej nieco starszy (2. połowa XIII – 1. połowa XIV w.) wariant w postaci odmiany C (Kołodziejski 1985, 166, tab. 1). Obie ostrogi należą do militariów, które można łączyć ze starszym horyzontem użytkowania zamku.

Zdecydowanie korzystniej prezentują się strzemiona, odkryte w liczbie pięciu egzemplarzy. Najlepiej zachował się okaz (kat. 51, ryc. 7:1), który zaliczamy do typu V wariant B w klasyfikacji W. Świętosławskiego. Są to strzemiona gruszkowatego kształtu o poziomych lub tylko lekko wygiętych stopkach. Na terenie Polski datowane są one od połowy XIV po połowę XV w. (ibidem 1990, 57-58). Do odmiany tej zaliczyliśmy także fragment drugiego egzemplarza, zachowany jednak bez stopki oraz jednego z ramion (kat. 52, ryc. 7:2). Z Małopolski egzemplarze typu VB znane są z pobliskiej Wieliczki, pow. *loco*, oraz (zdekompletowany) z Olkusza, pow. *loco* (Świętosławski 1990, 58, kat. 139, 148). Dalsze trzy strzemiona tego rodzaju, w tym jeden cały, pochodzą z zamku w Czchowie. Te znaleziska są datowane na 2. połowę XIV, względnie początek XV w. (Szpunar, Glinianowicz 2006, 166-167, kat. 120-121, 128, tabl. 11:c, 12:a-b). Formy w typie „gruszkowatym" są także licznie reprezentowane na obszarze Śląska Czeskiego czy północnych Moraw, czyli ziem stanowiących bezpośrednie sąsiedztwo dla księstwa oświęcimskiego. Znalezisko z zamku Tepenec koło Ołomuńca datowane jest na schyłek XIV stulecia (Burian 1970, 66, tabl. 48:1), zaś dwa fragmenty z zamku Rokštejn pochodzą najpewniej z 1. połowy XV w. (Měřinský 2007, obr. 64:5832). Młodsze są odkrycia z zamków Cvilín i Vartnov, które bardzo mocno ucierpiały podczas najazdu wojsk węgierskich w 1474 r. (Kouřil, Prix, Wihoda 2000, 48, 557, obr. 26:4, 264:3). Na tej podstawie można określić czas użytkowania strzemion typu VB z zamku Wołek na 2. połowę XIV – połowę XV w.

Pozostałe znaleziska strzemion, wskutek daleko posuniętej dekompletacji, powodują pewne kłopoty klasyfikacyjne. Strzemię z wykopu XIX zachowało się w dwóch częściach (kat. 54, ryc. 7:3). Pierwsza to zawieszka na puślisko w formie poprzeczki oraz zachowane tylko częściowo ramiona kabłąka, wykonane z pręta o prostokątnym przekroju. Element drugi to część stopki ze wzmocnieniem połączenia z kabłąkiem. Wygląd opisanego zabytku pozwala z pewnym prawdopodobieństwem określić go jako typ VIA wg W. Świętosławskiego. Charakterystyczne dla tego typu cechy to szeroka, pozioma poprzeczka, wokół której zawijano puślisko. Do poprzeczek tych, w zależności od wariantu, mocowano ozdobne blaszki lub też cienkie pasy blachy. Zwykle okazy te mają asymetryczny kształt, tj. dopaso-

[9] Z tego względu pocisków tych nie włączyliśmy do katalogu, poprzestając na zasygnalizowaniu ich obecności i publikacji ich fotografii.

[10] J. Reyniak określił ją jako typ C wg S. Kołodziejskiego (por. Reyniak 1997, 90).

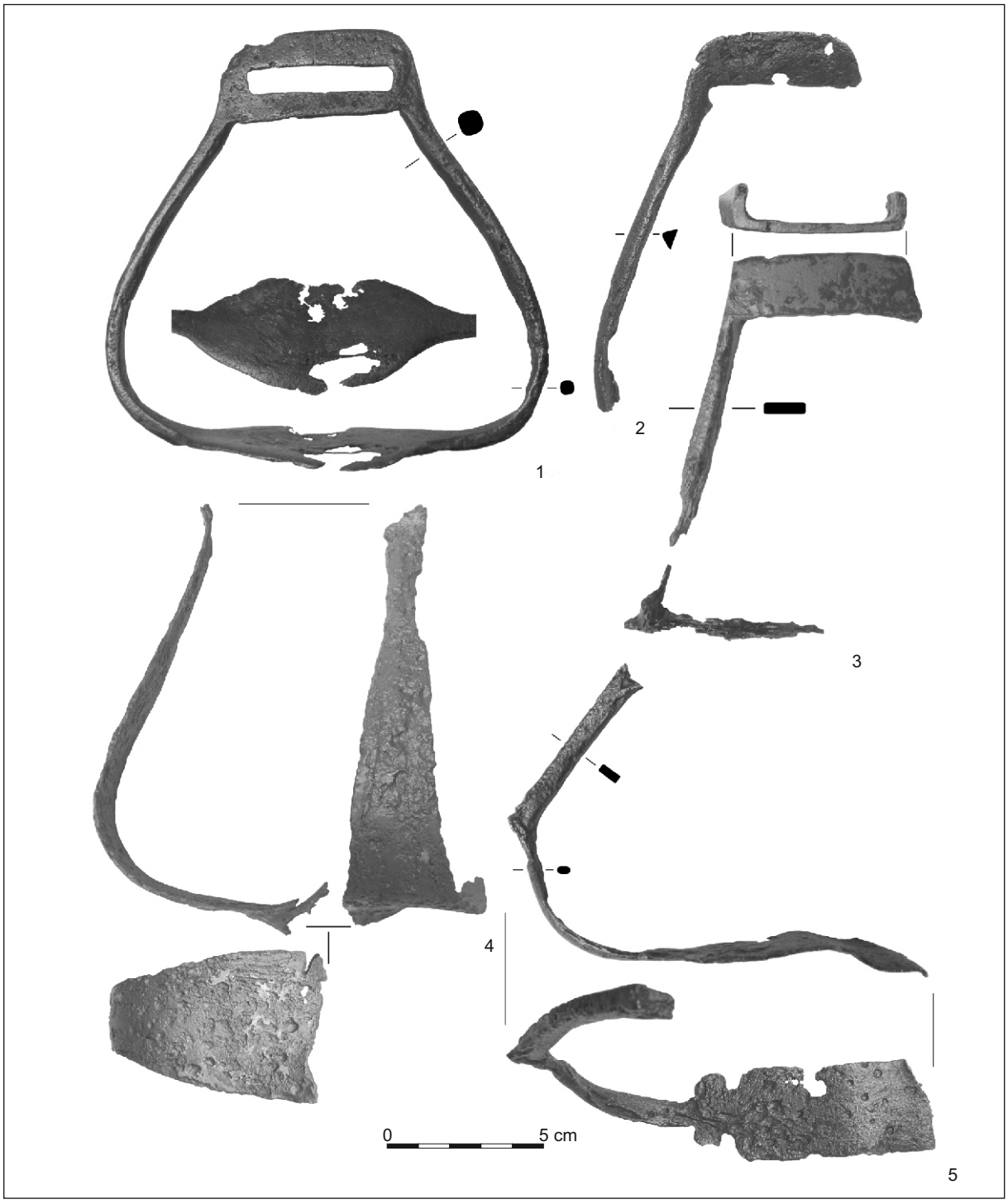

Ryc. 7. Zamek Wołek. 1-5 – strzemiona (1 – kat. 51; 2 – kat. 52; 3 – kat. 54; 4 – kat. 55; 5 – kat. 53). *Fot. P. Strzyż.*

Fig. 7. Wołek Castle: 1-5 – stirrups (1 – Cat. No. 51; 2 – Cat. No. 52; 3 – Cat. No. 54; 4 – Cat. No. 55; 5 – Cat. No. 53). *Photo by P. Strzyż.*

wany do lewej lub prawej stopy jeźdźca (Świętosławski 1990, 58). Okaz z zamku Wołek nie ma zachowanych śladów blaszek, jednak z lewej strony można dostrzec ślad po, zalepionym podczas konserwacji, otworze. Z typem VIA łączyć należy prawdopodobnie także ramię strzemienia z częścią stopki (kat. 55, ryc. 7:4), wykonane z szerokiej, płaskiej taśmy. Znaleziono je w okolicach bramy wjazdowej (wykop VIII). Jest ono bardzo zniszczone, jednak pomimo tego należy odnotować na spodniej stronie stopki obecność śladów cynowania lub srebrzenia.

Określenie czasu stosowania strzemion typu VIA w Polsce napotyka na utrudnienia, bowiem

tylko nieliczne okazy zachowały się w dobrym stanie. Należy do nich z pewnością strzemię z Międzyrzecza, pow. *loco*, datowane na 2. połowę XV w. (Łaszkiewicz, Michalak 2007, 133, kat. 85, ryc. 15:2, 25:2). Nieźle zachował się też okaz z zamku w Inowłodzu, pow. Tomaszów Mazowiecki, o charakterystycznie uformowanym połączeniu jednego z ramion ze stopką – stopka wygięta w dół od lewego kabłąka po ostrym zagięciu łagodnie przechodzi w prawy kabłąk. Zabytek pochodzi z nawarstwień związanych z drugim okresem użytkowania zamku, który rozpoczyna się w początkach XV stulecia i kończy wraz z pożarem zamku w 1519 r. (Augustyniak 1992, 80, 106, ryc. 88). Pozostałe znane zabytki z ziem polskich nie mają ani dokładnego miejsca odkrycia, ani precyzyjnej chronologii, którą określono na 2.-3. ćwierć XV w. (Świętosławski 1990, 67). Na Śląsku Czeskim fragment takiego strzemienia, datowanego zapewne na 3.-4. ćwierć XV w., znamy z zamku Vartnov (Kouřil, Prix, Wihoda 2000, 557, obr. 262:6). Modę na ich powszechniejsze użycie wyznacza para strzemion łączona z Kazimierzem Jagiellończykiem (wykonane przed 1454 r.) czy też egzemplarz, równie bogato zdobiony, należący prawdopodobnie do Ludwika II, późniejszego króla Węgier (wykonany ok. 1490 r.) (Świętosławski 1990, 59, ryc. 24, 25). Wydaje się zatem, że relikty strzemion typu VIA z zamku Wołek można właśnie umieścić w 2. połowie XV stulecia.

Zdecydowanie starszy jest fragment strzemienia odkryty przy zachodnim odcinku głównego muru zamkowego, w wykopie IV (kat. 53, ryc. 7:5). Ramię ma przekrój prostokątny. Przechodzi ono w dość szeroką, prostokątną stopkę, a przejście to zaznaczone jest wyraźnym występem. Nie zachowała się, niestety, zawieszka. Mimo wszystko wydaje się, że właściwe będzie jego zaszeregowanie do typu IV wariant D wg W. Świętosławskiego. Mają one okrągłe kabłąki, ale bez wyodrębnionej zawieszki, stopki zaś są zwykle uformowane łukowato. Otwór na puślisko wykonywano w rozklepanej, górnej części kabłąka. Zakres chronologiczny ich użytkowania został określony na XIII i początek XIV w. (ibidem, 49-50). Przyrost bazy źródłowej pozwala na prawdopodobne przesuniecie schyłku funkcjonowania tej odmiany, co najmniej, na połowę XIV w., co poświadczają m.in. odkrycia z zamku w Czchowie (Szpunar, Glinianowicz 2006, 164, kat. 120, 122, tabl. 11:b, d), a zapewne i z Dębna, pow. Brzesko (Świętosławski 1990, 104, kat. 71). Ze Śląska Czeskiego podobne okazy znamy z zamków Freudenštejn oraz Rychleby (Kouřil, Prix, Wihoda 2000, 557, obr. 56, 221:1). Tezę o dłuższym użytkowaniu form strzemion w typie IVD podbudowuje także niniejszy przypadek, bowiem jak dotychczas początki zamku Wołek określa się na ok. połowę XIV w. Strzemię należałoby zatem do jednego z nielicznych zabytków wyznaczających najstarszy horyzont funkcjonowania założenia zamkowego w Kobiernicach.

Kolejny element oporządzenia jeździeckiego to wędzidła. Są to dwa egzemplarze zachowane właściwie w całości oraz trzy kolejne w postaci międzyzębia z kolistym krępulcem (kat. 56-60, ryc. 8:6-9). Można je zaliczyć do typu I wg A. Nadolskiego, czyli najpopularniejszego ich wariantu, stosowanego od wczesnego średniowiecza po współczesność (Nadolski 1954, 87). Wszystkie międzyzębia wykonano w analogiczny sposób z żelaznej sztabki, której końce rozklepano i uformowano w zaczepy. Z uwagi na uniwersalność formy znaleziska ich są częste. Z zamku w Muszynie pochodzi pięć takich egzemplarzy, ale tylko dwa o międzyzębiu sztabkowatym (Chudzińska 2014, 86, ryc. 22:1, 5). Kompletne wędzidło o tak uformowanym międzyzębiu, oraz kilka dalszych fragmentów, pochodzi ze wzmiankowanego już zamku w Czchowie (Szpunar, Glinianowicz 2006, 166, kat. 119, 123-127, tabl. 11:e-i).

Wśród podków, niestety prawie wszystkich mniej lub bardziej zdekompletowanych, można wyróżnić jedynie trzy warianty konstrukcyjne. Starszy horyzont stanowią podkowy w typie IV/1 wg J. Kaźmierczyka. Są to łącznie dwa kompletne okazy oraz dziesięć fragmentów (kat. 61-65, 67-69, 74, 77-79, ryc. 8:1-3, 9:1,3-5,9,11-12). Odmiana ta charakteryzuje się wymodelowanym stokiem ramy z uniesionym ku górze przodkiem, brakiem gniazd na podkowiaki przy obecności bruzdy. Były one tym samym lepiej dopasowane do kopyta końskiego, co stanowi nową jakość w porównaniu do typów I-III o falistym ukształtowaniu brzegu ramy (Kaźmierczyk 1978, 70-71, ryc. 19). Wśród zaczepów dominuje wariant A/1 oraz A/2, czyli ich uniwersalna forma, o długim czasie trwania (ibidem, 142, ryc. 41). Na Śląsku ten typ podków jest datowany na XIII-XIV w. (ibidem, 73-74, 151). Z wymienianego kilkakrotnie zamku w Muszynie pochodzi dziesięć fragmentów podków odmiany IV/1 i z zaczepami A/2 (Chudzińska 2014, 88, tabl. 23:4-6, 24:2,5,8-10, 25:2-3). Po czeskiej stronie granicy okaz z zamku Rychleby jest datowany na 2. połowę XIV w. (Kouřil, Prix, Wihoda 2000, obr. 222:4).

Pozostałe egzemplarze można sklasyfikować już jako typ VI wg klasyfikacji J. Kaźmierczyka.

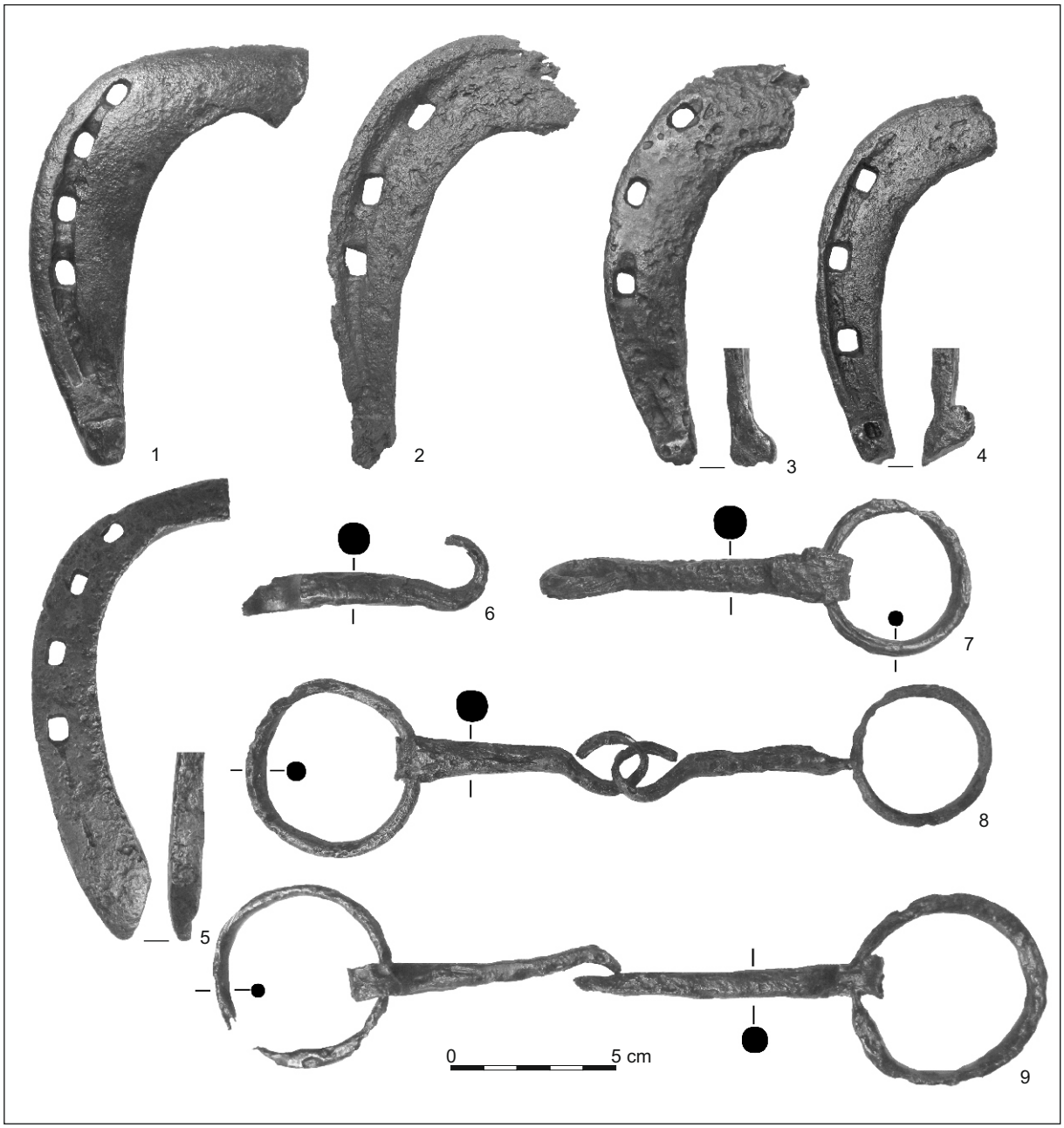

Ryc. 8. Zamek Wołek. 1-5 – podkowy; 6-9 – wędzidła (1 – kat. 79; 2 – kat. 63; 3 – kat. 69; 4 – kat. 71; 5 – kat. 70; 6 – kat. 57; 7 – kat. 58; 8 – kat. 56; 9 – kat. 59). *Fot. P. Strzyż.*

Fig. 8. Wołek Castle: 1-5 – horseshoes; 6-9 – bits (1 – Cat. No. 79; 2 – Cat. No. 63; 3 – Cat. No. 69; 4 – Cat. No. 71; 5 – Cat. No. 70; 6 – Cat. No. 57; 7 – Cat. No. 58; 8 – Cat. No. 56; 9 – Cat. No. 59). *Photo by P. Strzyż.*

Pięć fragmentów należy do odmiany VI/3 (kat. 66, 71-72, 73, 76, ryc. 8:4, 9:2,7-8,10). Charakteryzuje się ona modelowaną ramą o opływowym kształcie, dostosowaną do kopyta końskiego. Otwory na podkowiaki nie mają gniazd, ale zawsze występuje bruzda. Zaczepy są już zaopatrzone w piętkę – reprezentują warianty E/1 i E/2 (Kaźmierczyk 1978, 93, 97, 142, ryc. 41, 47). Tylko jeden egzemplarz podkowy zaliczyliśmy do wariantu VI/4 (nr kat. 75, ryc. 9:6), który wyróżnia się zaczepami w odmianie F (ibidem, 97-103, 142, ryc. 41). Zarówno typ VI/3, jak i VI/4 na Śląsku jest datowany od 2. połowy XIII po XV stulecie (ibidem, 103, 151). Także typ VI/4 licznie wystąpił w materiałach z Muszyny (Chudzińska 2014, 88-89, tabl. 23:3, 7-8, 24:1,4,6). Do typu VI z zaczepami E należy zakwalifikować też zabytek z Krakowa-Rakowic (Liwoch 2010, 110, fot. 10:b) oraz kilka dalszych z ulicy Szewskiej we Wrocławiu (Jastriemska, Jaworski 2010, 201, 202, ryc.

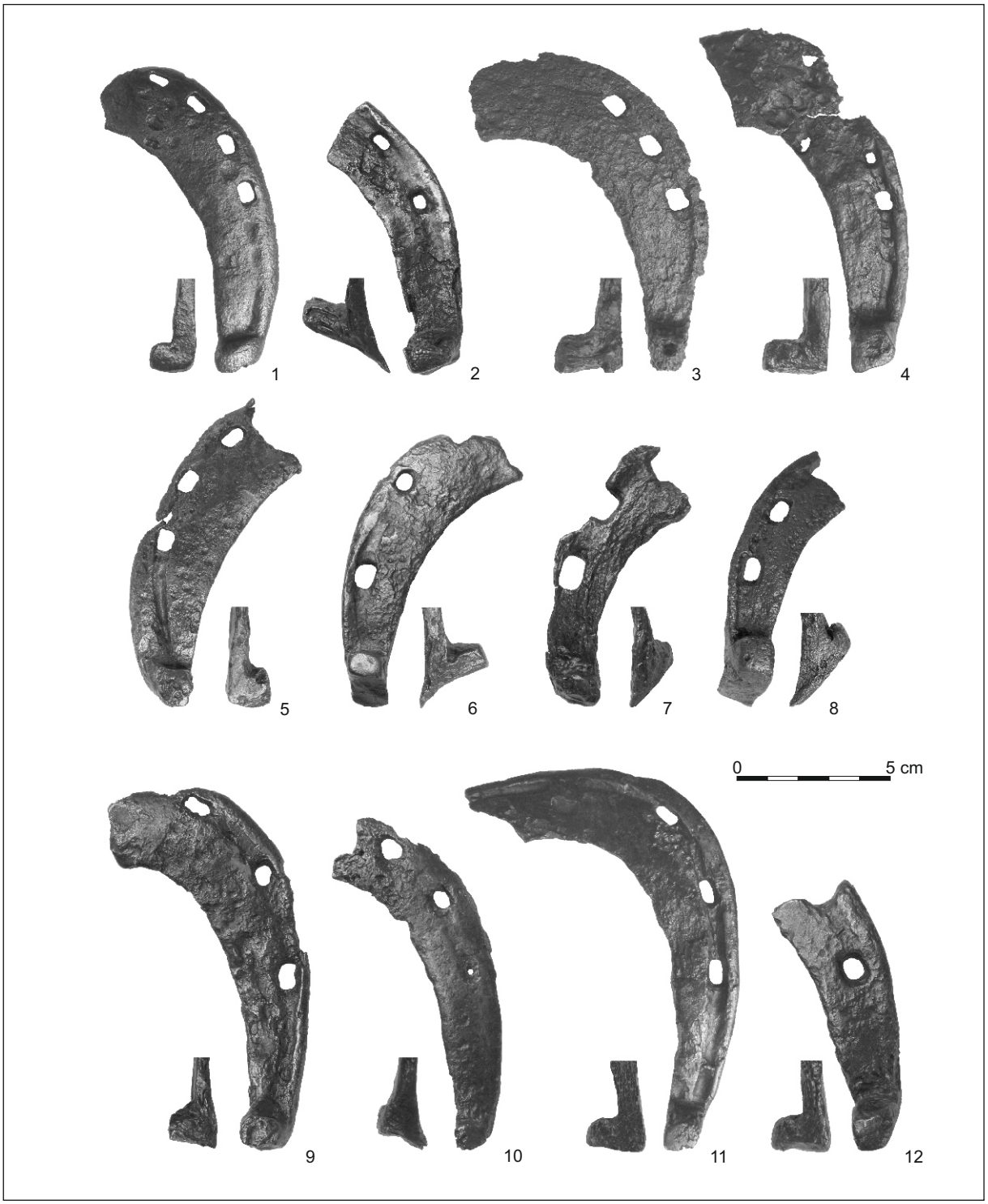

Ryc. 9. Zamek Wołek. 1-12 – podkowy (1 – kat. 74; 2 – kat. 76; 3 – kat. 64; 4 – kat. 65; 5 – kat. 77; 6 – kat. 75; 7 – kat. 72; 8 – kat. 73; 9 – kat. 68; 10 – kat. 66; 11 – kat. 78; 12 – kat. 67). *Fot. P. Strzyż.*

Fig. 9. Wołek Castle: 1-12 – horseshoes (1 – Cat. No. 74; 2 – Cat. No. 76; 3 – Cat. No. 64; 4 – Cat. No. 65; 5 – Cat. No. 77; 6 – Cat. No. 75; 7 – Cat. No. 72; 8 – Cat. No. 73; 9 – Cat. No. 68; 10 – Cat. No. 66; 11 – Cat. No. 78; 12 – Cat. No. 67).

133:60-63). Po stronie czeskiej podkowy z zaczepami zaopatrzonymi w piętkę znamy np. z Cvilína (Kouřil, Prix, Wihoda 2000, obr. 26:7, 27: 2). Szeroki zbiór tego rodzaju podków z osady Sezimovo Ústí stosowano do końca czasu jej funkcjonowania, czyli 1420 r. (Krajíc 2003, 105-107, obr. 96).

Do omówienia pozostał jeszcze jeden fragment (ok. 2/3) podkowy (kat. 70, ryc. 8:5). Od pozostałych znalezisk odróżnia go rama wąska

Ryc. 10. Zamek Wołek. Planigrafia znalezisk. Na rycinie pominięto lokalizację wykopu X/80-81 oraz sond: 14-16/83 i 9/84 zlokalizowanych w zachodniej części obwarowań zamku, a w których nie stwierdzono obecności militariów (1 – granica wykopu; 2 – sondy z 1983 r.; 3 – sondy z 1984 r.; 4 – kord; 5 – żeleźce topora; 6 – grot bełtu; 7 – piszczel; 8 – ostroga; 9 – strzemię; 10 – wędzidło; 11 – podkowa). *Oprac. P. Strzyż.*

Fig. 10. Wołek Castle. Planigraphy of finds. Due to the lack of the military items in the trenches X/80-81, 14-16/83 and 9/84, situated in the Western part of castle, their localisation was not included in this figure (1 – trench border; 2 – trench from 1983; 3 – trench from 1984; 4 – a falchion; 5 – an axe head; 6 – a bolt head; 7 – a barrel of hand-held fire arm; 8 – a spur; 9 – a stirrup; 10 – a bit; 11 – a horseshoe). *Elaborated by P. Strzyż.*

przy przodku, a poszerzona w partii przyzaczepowej. Jednak okaz ten nie posiada uformowanych zaczepów, a jedynie pogrubioną w tym miejscu znacznie ramę. Otwory na podkowiaki nie mają gniazd, brakuje również bruzdy. Nie znamy analogii dla takich wyrobów. Jedynym wytłumaczeniem może być uznanie go za półprodukt, któremu nie zdążono nadać ostatecznej formy. Podobny przypadek podkowy odnotowano w materiałach z zamku w Muszynie – odnaleziony fragment nie posiadał uformowanych zaczepów (Chudzińska 2014, 88, kat. 217, ryc. 23:1).

Wnioski

Analizując skupiska występowania opisanych militariów, należy zwrócić przede wszystkim uwagę na okoliczność, iż groty bełtów kuszy w przewadze odnaleziono w wykopach IV oraz IVA usytuowanych w zachodniej części głównego odcinka muru zamkowego (ryc. 10), a także pojedynczo w założonym nieopodal wykopie V. Łącznie jest to 15 z 23 grotów posiadających w miarę pewną lokalizację (ok. 65%). Wydaje się, że zachodni odcinek murów znalazł się w strefie bezpośredniego oddziaływania wojsk zajmujących jedyną dogodną pozycję oblężniczą[11]. Mniejsze skupisko grotów, liczące pięć egzemplarzy, należy jeszcze odnotować w północnej i wschodniej części zamku, czyli w reliktach pomieszczeń mieszkalno-gospodarczych oraz bramy wjazdowej (ryc. 10). W tym rejonie obecność grotów bełtów odnotowano także podczas badań zamku w XIX w. (Tomkowicz, Linquist 1888, tab. III). Koncentracja grotów w zachodniej części zamku pozwala zatem rekonstruować najbardziej prawdopodobny kierunek i cel ostrzału prowadzonego przez wojska oblegające.

Również planigrafia znalezisk podków z zamku Wołek pozwala dostrzec dwa zasadnicze miejsca ich koncentracji. Pierwsze to zachodni ciąg muru obwodowego, skąd pochodzą cztery egzemplarze (wykopy IV, IVA i V) oraz kolejny zabytek z wykopu XIX, założonego w południowej części dziedzińca (ryc. 10). Istotny jest też fakt, że z wykopów IV, IVA i XIX znamy aż cztery z pięciu strzemion (kat. 51-54). Drugie skupisko podków lokalizuje się zasadniczo w ciągu bramy wjazdowej i pomieszczeń z nią sąsiadujących (ryc. 10). Jest to łącznie dziewięć egzemplarzy, jednak niektóre o dość wątpliwej lokalizacji

[11] Od wschodu założenie stanowiska oblężniczego uniemożliwiał zarówno stromy stok zbocza, jak i przepływająca w bezpośrednim jego sąsiedztwie rzeka Skawa (por. Reyniak 1997, ryc. 1).

w ramach wykopów (np. kat. 64). Bardzo prawdopodobne, że część z nich została zagubiona właśnie w trakcie przejazdów przez bramę.

Zachodnia część murów zamkowych dostarczyła zatem największego zbioru militariów. Poza wymienionymi bełtami, strzemionami oraz podkowami są to: fragment kordu (?), ostrogi oraz dwa wędzidła (ryc. 10). Ponieważ w tym miejscu nie odkryto reliktów budynków, należy uznać, iż tak znaczne nasycenie militariami zachodniego obszaru dziedzińca może mieć duży związek z działaniami zbrojnymi. Nie można jednak określić, czy są one powiązane wyłącznie z wydarzeniami z 1453 r., czy jednak znajdują się wśród nich także przedmioty, które mogłyby pochodzić z 1415 r.

Przedstawione w powyższej analizie elementy uzbrojenia i oporządzenia jeździeckiego mają wyjątkowo utylitarny charakter. Dominują przy tym tak pospolite zabytki jak żeleźca toporów/siekier, groty bełtów oraz podkowy. Baczniejszą uwagę zwrócić należy właściwie jedynie na dość licznie reprezentowane strzemiona, z których jedno nosi ślady zdobienia. Pomimo pewnej pospolitości zabytków jest to jednak zbiór wart upowszechnienia, wpisuje się on bowiem w pewien szerszy trend publikacji elementów uzbrojenia pochodzących z badań późnośredniowiecznych zamków w Małopolsce (Szpunar, Glinianowicz 2006; Chudzińska 2014; Ginter, Przybyłok 2016).

dr hab. Piotr Strzyż
Ośrodek Badań nad Dawnymi Technologiami
Instytut Archeologii i Etnologii
Polskiej Akademii Nauk
Łódź

Katalog zabytków[12]

1. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop V, gł. 40-60 cm;
b – fragment silnie skorodowanej głowni broni siecznej, najprawdopodobniej kordu (?), zachowany w postaci części sztychowej o prostej górnej krawędzi; krawędź tnąca zwęża się ku sztychowi (ryc. 2:4);
c – zachowana dł. – 150 mm; zachowana szer. głowni – 34 mm; grubość głowni – 3 mm; waga – 55 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:10 (nr inw. pol. 135/79).

2. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop XIX, gł. 220 cm;
b – silnie skorodowane żeleźce topora/siekiery; uszkodzone szerokie ostrze z brodą, szyjka słabo zaznaczona, krótka; obuch w rzucie bocznym prostokątny, światło osady w przekroju trójkątne o zaokrąglonych bokach (ryc. 2:1);
c – dł. – 190 mm; szer. ostrza – 134 mm; minimalna szer. szyjki – 38 mm; grubość szyjki – 20 mm; szer. osady – 68 mm; wys. osady – 49 mm; szer. obucha – 45 mm; światło osady – 48 x 32 mm; waga – 1001 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:9 (nr inw. pol. 341/86);
e – Reyniak 1997, 90, ryc. 4:f.

3. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop XIX (cz. S), gł. 70 cm;
b – fragment silnie skorodowanego żeleźca topora/siekiery w postaci szerokiego ostrza z kończastą brodą i ubytkami na krawędzi (ryc. 2:2);
c – zachowana szer. ostrza – 126 mm; grub. ostrza – 5 mm; waga – 76 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:30 (nr inw. pol. 299/86).

4. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop VIII, gł. 160 cm;
b – fragment osady żeleźca topora/siekiery (ryc. 2:3);
c – dł. osady – 57 mm; wys. osady – 36 mm; szer. obucha – 26 mm; światło osady – 25 x 40 mm; waga – 135 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:29 (nr inw. pol. 179/80).

5. a – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – mocno skorodowane żeleźce niewielkiego toporka lub siekierki o dość szerokim ostrzu ze słabo zaznaczoną brodą i ubytkami na krawędzi, szyjka szeroka i krótka; obuch w rzucie bocznym prostokątny; światło osady w przekroju owalne (ryc. 2:5);
c – dł. całkowita – 80 mm; szer. ostrza – 58 mm; szer. szyjki – 29 mm; grub. szyjki – 6 mm; wys. osady – 44 mm; światło osady – 21 x 29 mm; waga – 76 g;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr inw. MKK/H/1953.

6. – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – żelazny, silnie skorodowany grot oszczepu z tulejką o romboidalnym przekroju poprzecznym liścia; tulejka z ubytkami zaklepana na zakładkę (ryc. 5:1);
c – dł. – 91 mm; zachowana dł. tulejki – 20 mm; szer. liścia – 31 mm; średn. tulejki – 11 mm; waga – 47 g;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr inw. MKK/H/1950.

[12] a – lokalizacja zabytku; b – opis zabytku, wymiary i waga; c – wymiary i waga zabytku; d – miejsce przechowywania zabytku, nr inwentarzowe; e – literatura.

7. a – Kobiernice, zamek Wołek, znalezisko luźne – zasypisko sondy, na S od węższego muru obwodowego;
b – żelazny grot bełtu z tulejką o romboidalnym przekroju poprzecznym liścia; tulejka zaklepana na zakładkę, szew sięga aż do liścia; szpic stępiony i zgięty od uderzenia (ryc. 3:1);
c – dł. – 93 mm; dł. tulejki – 39 mm; przekrój liścia – 12 x 10 mm; średn. osady tulejki – 13 x 11 mm; waga – 59 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:4/21.

8. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop VIII (poszerzenie), gł. 220 cm;
b – żelazny, masywny grot bełtu z tulejką o romboidalnym przekroju poprzecznym liścia; tulejka zaklepana na zakładkę, szew sięga aż do liścia (ryc. 3:2);
c – dł. – 101 mm; dł. tulejki – 40 mm; przekrój liścia – 16 x 10 mm; średn. osady tulejki – 12 mm; waga – 45 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:15 (nr inw. pol. 185/80).

9. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop IVA (hałda);
b – żelazny grot bełtu z trzpieniem o romboidalnym przekroju poprzecznym liścia (ryc. 3:3);
c – dł. – 108 mm; dł. liścia – 81 mm; przekrój liścia – 11 x 7 mm; waga – 22 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:5/1 (nr inw. pol. 132/79);
e – Reyniak 1997, 90, ryc. 4:h.

10. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop IV, gł. 25 cm;
b – żelazny grot bełtu z tulejką o romboidalnym przekroju poprzecznym liścia; silnie skorodowana tulejka zaklepana na zakładkę, szew sięga aż do liścia (ryc. 3:4);
c – dł. – 81 mm; dł. tulejki – 34 mm; przekrój liścia – 14,5 x 10,5 mm; średn. osady tulejki – 10 mm; waga – 33 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:4/1 (nr inw. pol. 67/78).

11. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop IV, gł. 25 cm;
b – żelazny grot bełtu z tulejką o romboidalnym przekroju poprzecznym liścia; silnie skorodowana tulejka zaklepana na zakładkę, szew sięga aż do liścia (ryc. 3:9);
c – dł. – 85 mm; dł. tulejki – 38 mm; przekrój liścia – 15 x 12 mm; średn. osady tulejki – 14 mm; waga – 41 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:4/2 (nr inw. pol. 75/78).

12. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop IV, gł. 26 cm;
b – żelazny, krępy grot bełtu z tulejką o romboidalnym przekroju poprzecznym liścia; uszkodzona tulejka zaklepana na zakładkę, szew sięga aż do liścia (ryc. 3:5);
c – dł. – 101 mm; dł. tulejki – 40 mm; przekrój liścia – 20 x 12 mm; średn. osady tulejki – 10 mm; waga – 54 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:4/3 (nr inw. pol. 81/78)

13. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop IV, gł. 58 cm;
b – silnie skorodowany, żelazny, krępy grot bełtu z tulejką o kwadratowym przekroju poprzecznym liścia; uszkodzona, krótka tulejka zaklepana na zakładkę, szew sięga aż do liścia (ryc. 3:10);
c – dł. – 65 mm; dł. tulejki – 26 mm; przekrój liścia – 15 x 15 mm; średn. osady tulejki – 11 mm; waga – 34 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:4/4 (nr inw. pol. 86/78).

14. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop IV (hałda);
b – żelazny, smukły grot bełtu z tulejką o romboidalnym przekroju poprzecznym liścia; długa, silnie skorodowana tulejka zaklepana na zakładkę, szew sięga aż do liścia (ryc. 3:11);
c – dł. – 68 mm; dł. tulejki – 39 mm; przekrój liścia – 13 x 11,5 mm; średn. osady tulejki – 11 mm; waga – 23 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:4/5 (nr inw. pol. 98/78).

15. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop IVA;
b – żelazny, krępy grot bełtu z tulejką o romboidalnym przekroju poprzecznym liścia; uszkodzona tulejka zaklepana na zakładkę, szew sięga aż do liścia (ryc. 3:6);
c – dł. – 77 mm; dł. tulejki – 34 mm; przekrój liścia – 17 x 13 mm; średn. osady tulejki – 11 mm; waga – 58 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:4/6 (nr inw. pol. 111/79/1);
e – Reyniak 1997, 90, ryc. 4:g.

16. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop IVA (odcinek A);
b – żelazny, smukły grot bełtu z tulejką o kwadratowym przekroju poprzecznym liścia; tulejka zaklepana na zakładkę, szew sięga aż do liścia (ryc. 3:12);
c – dł. – 77 mm; dł. tulejki – 43 mm; przekrój liścia – 9 x 8 mm; średn. osady tulejki – 10 mm; waga – 27 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:4/7 (nr inw. pol. 111/79/2).

17. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop IVA, gł. 60-80 cm;
b – żelazny, krępy grot bełtu z tulejką o kwadratowym przekroju poprzecznym uszkodzonego liścia; silnie skorodowana tulejka zaklepana na zakładkę, szew sięga aż do liścia (ryc. 4:1);
c – dł. – 75 mm; dł. tulejki – 35 mm; przekrój liścia – 9 x 7 mm; średn. osady tulejki – 7 mm; waga – 15 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:4/8 (nr inw. pol. 114/79).

18. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop IVA, gł. 80-100 cm;
b – żelazny, krępy, silnie skorodowany grot bełtu z tulejką o kwadratowym przekroju poprzecznym liścia; uszkodzona tulejka zaklepana na zakładkę, szew sięga aż do liścia (ryc. 4:2);
c – dł. – 62 mm; dł. tulejki – 27 mm; przekrój liścia – 12 x 11 mm; średn. osady tulejki – 9 mm; waga – 32 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:4/9 (nr inw. pol. 120/79).

19. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop IVA, gł. 80-100 cm;
b – żelazny, igłowaty, silnie skorodowany grot bełtu z tulejką o kwadratowy przekroju poprzecznym liścia;

tulejka zaklepana na zakładkę, szew sięga aż do liścia; w tulejce otwór po gwoździu (ryc. 4:12);
c – dł. – 65 mm; dł. tulejki – 27 mm; przekrój liścia – 9 x 8 mm; średn. osady tulejki – 10 mm; waga – 23 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:4/10 (nr inw. pol. 122/79).

20. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop IVA, gł. 100-120 cm;
b – żelazny, smukły, silnie skorodowany grot bełtu z tulejką o kwadratowym przekroju poprzecznym liścia; uszkodzona tulejka zaklepana na zakładkę, szew sięga aż do liścia (ryc. 4:11);
c – dł. – 79 mm; dł. tulejki – 34 mm; przekrój liścia – 12 x 11 mm; średn. osady tulejki – 10 mm; waga – 17 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:4/11 (nr inw. pol. 123/79).

21. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop IVA, gł. 60-80 cm;
b – żelazny, krępy grot bełtu z tulejką o romboidalnym przekroju poprzecznym liścia; uszkodzona tulejka zaklepana na zakładkę, szew sięga aż do liścia (ryc. 3:8);
c – dł. – 92 mm; dł. tulejki – 38 mm; przekrój liścia – 13,5 x 12,5 mm; średn. osady tulejki – 12 mm; waga – 64 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:4/12 (nr inw. pol. 116/79).

22. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop IVA, gł. 140-160 cm;
b – żelazny, silnie skorodowany grot bełtu z tulejką o kwadratowy przekroju poprzecznym liścia; uszkodzona tulejka zaklepana na zakładkę, szew sięga aż do liścia (ryc. 4:5);
c – dł. – 81 mm; dł. tulejki – 48 mm; przekrój liścia – 10 x 9 mm; średn. osady tulejki – 11 mm; waga – 25 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:4/13 (nr inw. pol. 130/79).

23. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop V, gł. 0-30 cm;
b – żelazny, silnie uszkodzony grot bełtu z tulejką o romboidalny przekroju poprzecznym liścia; brak tulejki (ryc. 4:10);
c – zachowana dł. – 59 mm; przekrój liścia – 13 x 12 mm; waga – 35 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:4/14 (nr inw. pol. 133/79).

24. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop przy murze zaporowym;
b – żelazny, silnie skorodowany grot bełtu z tulejką o romboidalnym przekroju poprzecznym liścia; uszkodzona tulejka zaklepana na zakładkę, szew sięga aż do liścia (ryc. 4:6);
c – dł. – 67 mm; dł. tulejki – 33 mm; przekrój liścia – 11,5 x 10 mm; średn. osady tulejki – 9 mm; waga – 31 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:4/16 (nr inw. pol. 236/83).

25. a – Kobiernice, zamek Wołek, w obrębie muru obwodowego;
b – żelazny, krępy, silnie uszkodzony grot bełtu z tulejką o kwadratowym przekroju poprzecznym liścia; uszkodzona tulejka zaklepana na zakładkę, szew sięga aż do liścia (ryc. 4:7);
c – dł. – 78 mm; dł. tulejki – 30 mm; przekrój liścia – 12 x 12 mm; średn. osady tulejki – 13 mm; waga – 48 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:4/17 (nr inw. pol. 237/83).

26. a – Kobiernice, zamek Wołek, znalezisko luźne;
b – żelazny, smukły, silnie uszkodzony grot bełtu z tulejką o kwadratowym przekroju poprzecznym liścia; brak tulei (ryc. 4:8);
c – zachowana dł. – 37 mm; przekrój liścia – 8 x 7 mm; waga – 7 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:4/18 (nr inw. pol. 252a/83).

27. a – Kobiernice, zamek Wołek, sonda 3/84, gł. 30 cm;
b – żelazny grot bełtu z tulejką o kwadratowym przekroju poprzecznym liścia; tulejka z ubytkami zaklepana na zakładkę, szew sięga aż do liścia (ryc. 3:7);
c – dł. – 80 mm; dł. tulejki – 42 mm; przekrój liścia – 10 x 10 mm; średn. osady tulejki – 11 mm; waga – 33 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:4/19 (nr inw. pol. 260/84/1).

28. a – Kobiernice, zamek Wołek, sonda 3/84, gł. 30 cm;
b – żelazny, krępy grot bełtu z tulejką o romboidalnym przekroju poprzecznym liścia; uszkodzona tulejka zaklepana na zakładkę, szew sięga aż do liścia (ryc. 4:9);
c – dł. – 73 mm; dł. tulejki – 34 mm; przekrój liścia – 10 x 8 mm; średn. osady tulejki – 10 mm; waga – 30 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:4/20 (nr inw. pol. 260/84).

29. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop II lub III, znalezisko luźne;
b – żelazny, smukły grot bełtu z tulejką o kwadratowym przekroju poprzecznym uszkodzonego liścia; uszkodzona tulejka zaklepana na zakładkę, szew sięga aż do liścia; w tulejce otwór na gwóźdź (ryc. 4:4);
c – dł. – 76 mm; dł. tulejki – 35 mm; przekrój liścia – 8 x 8 mm; średn. osady tulejki – 9 mm; waga – 18 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:4/22.

30. a – Kobiernice, zamek Wołek, sonda 1/83;
b – żelazny, smukły grot bełtu z trzpieniem o kwadratowym przekroju poprzecznym liścia; trzpień ułamany (ryc. 4:3);
c – zachowana dł. – 95 mm; dł. liścia – 85 mm; przekrój liścia – 9 x 9 mm; waga – 38 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:5/2 (nr inw. pol. 224/83).

31. a – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – żelazny grot bełtu z tulejką o kwadratowym przekroju poprzecznym liścia; tulejka silnie skorodowana – wewnątrz zachowane resztki drewna (?) (ryc. 5:10);

c – zachowana dł. – 80 mm; dł. tulejki – 48 mm; szer. liścia – 13 mm;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr MKK/H/2001.

32. a – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – żelazny grot bełtu z tulejką o kwadratowym przekroju poprzecznym liścia; tulejka zaklepana na zakładkę (ryc. 5:2);
c – dł. – 96 mm; dł. tulejki – 52 mm; przekrój liścia – 14 x 14 mm; średn. osady tulejki – 12 mm; waga – 59 g;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr MKK/H/2002.

33. a – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – żelazny grot bełtu z tulejką o kwadratowym przekroju poprzecznym liścia; tulejka zaklepana na zakładkę (ryc. 5:3);
c – dł. – 77 mm; dł. tulejki – 37 mm; przekrój liścia – 13 x 13 mm; średn. osady tulejki – 14 mm;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr MKK/H/2003.

34. a – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – żelazny, skorodowany grot bełtu z tulejką o kwadratowym przekroju poprzecznym liścia; tulejka zaklepana na zakładkę (ryc. 5:4);
c – dł. – 82 mm; dł. tulejki – 50 mm; szer. przekroju liścia – 11 x 10 mm; średn. osady tulejki – 13 mm; waga – 45 g;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr MKK/H/2004.

35. a – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – żelazny grot bełtu z tulejką o kwadratowym przekroju poprzecznym liścia; skorodowana tulejka zaklepana na zakładkę (ryc. 5:9);
c – dł. – 67 mm; dł. tulejki – 28 mm; szer. liścia – 12 mm; średn. osady tulejki – 12 mm;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr MKK/H/2005.

36. a – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – żelazny grot bełtu z tulejką o romboidalnym przekroju poprzecznym liścia; skorodowana tulejka zaklepana na zakładkę (ryc. 5:5);
c – dł. – 89 mm; dł. tulejki – 53 mm; przekrój liścia – 12 x 13 mm; średn. osady tulejki – 15 mm; waga – 51 g;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr MKK/H/2006.

37. a – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – żelazny, silnie skorodowany grot bełtu z tulejką o romboidalnym przekroju poprzecznym liścia; tulejka zaklepana na zakładkę;
c – dł. – 85 mm; szer. liścia – 18 mm;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr MKK/H/2007.

38. a – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – żelazny grot bełtu z tulejką o kwadratowym przekroju poprzecznym liścia; skorodowana tulejka zaklepana na zakładkę (ryc. 5:6);
c – dł. – 62 mm; dł. tulejki – 44 mm; przekrój liścia – 10 x 11 mm; średn. osady tulejki – 10 mm;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr MKK/H/2008.

39. a – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – żelazny grot bełtu z tulejką o kwadratowym przekroju poprzecznym liścia; skorodowana tulejka zaklepana na zakładkę;
c – dł. – 74 mm; dł. tulejki – 40 mm; przekrój liścia – 13 x 13 mm; średn. osady tulejki – 15 mm;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr MKK/H/2009.

40. a – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – żelazny grot bełtu z tulejką o romboidalnym przekroju poprzecznym liścia; skorodowana tulejka zaklepana na zakładkę;
c – dł. – 62 mm; dł. tulejki – 45 mm; przekrój liścia – 12 x 12 mm; średn. osady tulejki – 13 mm; waga – 33 g;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr MKK/H/2010.

41. a – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – żelazny, silnie skorodowany grot bełtu z tulejką o kwadratowym przekroju poprzecznym liścia; brak tulejki;
c – zachowana dł. – 63 mm; szer. liścia – 14 mm;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr MKK/H/2011.

42. a – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – żelazny, skorodowany grot bełtu z tulejką o kwadratowym przekroju poprzecznym liścia; brak tulejki (ryc. 5:7);
c – zachowana dł. – 60 mm; dł. tulejki – 45 mm; przekrój liścia – 10 x 11 mm; waga – 23 g;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr MKK/H/2013.

43. a – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – żelazny, silnie skorodowany grot bełtu z tulejką o romboidalnym przekroju poprzecznym liścia; tulejka zaklepana na zakładkę z otworem na gwóźdź;
c – dł. – 69 mm; dł. tulejki – 41 mm; przekrój liścia – 12 x 14 mm; średn. osady tulejki – 13 mm; waga – 40 g;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr MKK/H/2014.

44. a – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – żelazny, silnie skorodowany grot bełtu z tulejką o kwadratowym przekroju poprzecznym liścia; brak tulejki;
c – zachowana dł. – 52 mm; przekrój liścia – 10 x 11 mm; waga – 23 g;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr MKK/H/2016.

45. a – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – żelazny, smukły grot bełtu z tulejką o kwadratowym przekroju poprzecznym liścia; skorodowana tulejka zaklepana na zakładkę;

c – dł. – 80 mm; dł. tulejki – 45 mm; przekrój liścia – 7 x 8 mm; średn. osady tulejki – 9 mm; waga – 14 g;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr MKK/H/1985.

46. a – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – żelazny, smukły grot bełtu z tulejką o skorodowanym liściu (ryc. 5:8);
c – dł. – 73 mm; dł. tulejki – ok. 45 mm; średn. osady tulejki – 8 mm; waga – 9 g;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr MKK/H/1991.

47. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop XIX (cz. S), gł. 200-220 cm;
b – fragment lufy ręcznej broni palnej, prawdopodobnie piszczeli, odlany ze stopu miedzi, ośmiokątny w przekroju poprzecznym (ryc. 6:2);
c – zachowana dł. – 99 mm; grubość ścianki – 11,5-12,5 mm; szer. ścianki – 20 mm; kaliber – ok. 15 mm; waga – 175 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:11 (nr inw. pol. 338/86);
e – Strzyż 2014, kat. 120, tabl. LXX:4.

48. a – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – fragment lufy ręcznej broni palnej, prawdopodobnie piszczeli, odlany ze stopu miedzi; sześcio- lub ośmiokątny w przekroju poprzecznym (zachowane jedynie trzy ścianki); lufa z ornamentyką w postaci plastycznego pasa trójkątów równoramiennych oraz wykonanych przecinakiem strzałek (ryc. 6:1);
c – zachowana dł. – 60 mm; grub. ścianek – 6 mm; szer. ścianki – 14 mm; kaliber – ok. 15-16 mm; waga – 50 g;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr MKK/H/1958.
e – Strzyż 2014, kat. 121, tabl. LXX:3.

49. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop IV (profil S), gł. 42 cm;
b – silnie uszkodzona, zachowana w trzech fragmentach, ostroga z bodźcem gwiaździstym; ramiona o przekroju owalnym, zaczepy oczkowate; brak części ramienia z zaczepami oraz kółka gwiaździstego;
c – dł. ramion – ok. 100-110 mm; rozstaw widełek – 10 mm; wys. widełek – 26 mm; grub. ramienia – 3 x 5 mm; waga – 26 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:6 (nr inw. pol. 99/78);
e – Reyniak 1997, 90, ryc. 4:j.

50. a – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – silnie uszkodzona ostroga z bodźcem gwiaździstym; ramiona o płaskim przekroju; brak zaczepów, części widełek i kółka gwiaździstego;
c – dł. ramion – ok. 90 mm; rozpiętość ramion – ok. 80 mm; średn. podstawy widełek – 8 mm; waga – 18 g;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr MKK/H/1956.

51. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop IVA (1,25 m od W krawędzi wykopu), gł. 78 cm;
b – żelazne strzemię o gruszkowatym kształcie; stopka owalna, ramiona kabłąka wykonane z pręta o okrągłym przekroju, zawieszka płaska (ryc. 7:1);
c – wys. – 136 mm; szer. – 140 mm; dł. stopki – 80 mm; szer. stopki – 42 mm; grub. ramion – 6 mm (bliżej stopki) i 8 mm (bliżej zawieszki); wys. zawieszki – 30 mm; światło zawieszki – 47 x 9 mm;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:7/1 (nr inw. pol. 143/79);
e – Świętosławski 1990, 57-58, kat. 136; Reyniak 1997, 90, ryc. 4: k.

52. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop IVA, gł. 120-140 cm;
b – silnie uszkodzone strzemię żelazne, prawdopodobnie o gruszkowatym kształcie; ramiona kabłąka wykonane z pręta o trójkątnym przekroju; obłamana płaska zawieszka; brak jednego ramienia i stopki (ryc. 7:2);
c – zachowana wys. – 116 mm; zachowana szer. – ok. 80 mm; grub. ramienia – 6 x 10 mm; szer. światła zawieszki – ok. 45 mm; waga – 33 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:7/4 (nr inw. pol. 128/79).

53. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop IV, gł. 40-60 cm;
b – silnie zniekształcone i uszkodzone strzemię żelazne; stopka szeroka, prostokątna, od spodu wzmocniona żeberkiem; ramiona kabłąka wykonane w części górnej z pręta o prostokątnym przekroju, dołem przekrój ramion owalny; brak jednego ramienia oraz zawieszki (ryc. 7:5);
c – zachowana wys. – 100 mm; zachowana szer. – ok. 120 mm; zachowana dł. stopki – 80 mm; szer. stopki – 30 mm; grub. ramienia o prostokątnym przekroju – 5 x 7 mm; grub. ramienia o przekroju owalnym – 3 x 8 mm; waga – 46 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:7/3 (nr inw. polo. 109/79).

54. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop XIX (odcinek S), gł. 240-260 cm;
b – silnie uszkodzone strzemię żelazne, zachowane w dwóch fragmentach; zawieszka na puślisko w formie poprzeczki; ramiona kabłąka wykonane z pręta o prostokątnym przekroju; zachowany fragment stopki ze wzmocnieniem połączenia z kabłąkiem; brak jednego ramienia oraz większej części stopki (ryc. 7:3);
c – zachowana wys. – 82 mm; zachowana szer. – ok. 75 mm; szer. blachy zawieszki – 60 mm; wys. blachy zawieszki – 17 mm; grub. blachy zawieszki – 4 mm; zachowana dł. stopki – ok. 65 mm; grub. ramienia – 6 x 9 mm; waga – 60 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:7/5 (nr inw. pol. 351/86).

55. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop VIII, gł. 80-120 cm;
b – silnie uszkodzone strzemię żelazne, zachowane fragmentarycznie; ramiona kabłąka wykonane z szerokiej taśmy o prostokątnym przekroju; zachowany

fragment stopki – szeroka, owalnego kształtu, płynnie przechodząca w ramiona kabłąka, od spodu ze śladami cynowania lub srebrzenia (?); brak jednego ramienia, zawieszki oraz połowy stopki (ryc. 7:4);
c – zachowana wys. – 130 mm; zachowana szer. – ok. 70 mm; szer. taśmy ramion – 22 x 4 mm; zachowana szer. stopki – ok. 43 mm; grub. ramienia – 6 x 9 mm; waga – 71 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:7/2 (nr inw. pol. 171/80).

56. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop II (profil S), gł. 249 cm;
b – silnie skorodowane wędzidło dwudzielne z międzyzębiem wykutym ze sztabki żelaznej oraz kółkami krępulców (ryc. 8:8);
c – dł. – 230 mm; dł. międzyzębia – 140 mm; średn. sztabki międzyzębia – 13 mm; średn. krępulców – 53 oraz 42 mm; waga – 74 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:8/3 (nr inw. pol. 27/78).

57. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop XIX, gł. 50 cm;
b – fragment żelaznego wędzidła dwudzielnego; zachowane międzyzębie z odłamanym jednym zaczepem (ryc. 8:6);
c – dł. międzyzębia – 68 mm; śr. sztabki międzyzębia – 10 mm; waga – 25 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:8/4 (nr inw. pol. 294/86).

58. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop V, gł. 60 cm;
b – fragment silnie skorodowanego, żelaznego wędzidła dwudzielnego; zachowane międzyzębie z kółkiem krępulca (ryc. 8:7);
c – dł. międzyzębia – 90 mm; średn. sztabki międzyzębia – 11 mm; średn. krępulca – 47 mm; waga – 66 g;
d – Muzeum Historyczne Bielsko-Biała,
nr MBB/A/110:8/2 (nr inw. pol. 138/79).

59. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop XI (odcinek B), gł. 20 cm;
b – silnie skorodowane wędzidło dwudzielne z międzyzębiem wykutym ze sztabki żelaznej; pęknięte kółka krępulców; brak zaczepów międzyzębia (ryc. 8:9);
c – dł. – 240 mm; dł. międzyzębia – ok. 145 mm; średn. sztabki międzyzębia – 7 mm; średn. krępulców – 60 oraz 55 mm; waga – 75 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:8/1 (nr inw. pol. 201/81).

60. a – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – silnie skorodowany fragment żelaznego wędzidła dwudzielnego; zachowane międzyzębie z kółkiem krępulca;
c – zachowana dł. – 125 mm; dł. międzyzębia – 83 mm; średn. sztabki międzyzębia przy krępulcu – 13 mm; średn. sztabki międzyzębia przy zaczepie – 9 mm; średn. krępulca – 46 mm; waga – 52 g;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr MKK/H/1957.

61. a – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – podkowa żelazna z widoczną bruzdą oraz sześcioma otworami na podkowiaki; zaczepy w formie ostrosłupa, silnie starte;
c – wys. – 120 mm; szer. – 102 mm; szer. ramy w przodku – 22 mm; szer. ramy przy zaczepach – 12 mm; grub. ramy – 5,5 mm; otwory na podkowiaki – 8 x 6 mm; waga – 153 g;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr MKK/H/1954.

62. a – Kobiernice, zamek Wołek, lokalizacja nieznana;
b – podkowa żelazna z widoczną bruzdą oraz sześcioma otworami na podkowiaki; zaczepy w formie ostrosłupa;
c – wys. – 127 mm; szer. – 115 mm; szer. ramy w przodku – 30 mm; szer. ramy przy zaczepach – 20 mm; grub. ramy – 4 mm; otwory na podkowiaki – 10 x 8 mm; waga – 140 g;
d – Muzeum im. Antoniego Kłosińskiego w Kętach, nr MKK/H/1953.

63. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop II lub IV, znalezisko luźne;
b – silnie skorodowane lewe ramię podkowy żelaznej, zachowane do przodka; widoczna bruzda z trzema otworami na podkowiaki; zaczep w formie ostrosłupa (ryc. 8:2);
c – wys. – 128 mm; szer. ramy w przodku – 33 mm; szer. ramy przy zaczepach – 15 mm; grub. ramy – 6 mm; otwory na podkowiaki – 8 x 6 mm; wys. zaczepu – 20 mm; waga – 120 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:12/17.

64. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop II lub III, znalezisko luźne;
b – prawe ramię podkowy żelaznej, zachowane do przodka; widoczna bruzda z trzema otworami na podkowiaki; zaczep w formie prostopadłościanu (ryc. 9:3);
c – wys. – 106 mm; szer. ramy w przodku – 29 mm; szer. ramy przy zaczepach – 14 mm; grub. ramy – 3 mm; otwory na podkowiaki – 7 x 6 mm; wys. zaczepu – 17 mm; waga – 68 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:12/16.

65. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop XIX, gł. 70 cm;
b – prawe ramię podkowy żelaznej złożone z dwóch części, zachowane do przodka; widoczna bruzda z dwoma otworami na podkowiaki – w miejscu po trzecim otworze ubytek; zaczep w formie masywnego prostopadłościanu (ryc. 9:4);
c – wys. – 136 mm; szer. ramy w przodku – 38 mm; szer. ramy przy zaczepach – 22 mm; grub. ramy – 5 mm; otwory na podkowiaki – 7 x 6 mm; wys. zaczepu – 23 mm; waga – 125 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej,
nr MBB/A/110:12/15 (nr inw. pol. 297/86).

66. a – Kobiernice, zamek Wołek, mur oporowy;
b – prawe ramię podkowy żelaznej, zachowane bez przodka; widoczna bruzda z dwoma otworami na podkowiaki, trzeci otwór częściowo zalepiony; zaczep w formie ściętego ostrosłupa z piętką (ryc. 9:10);

c – zachowana wys. – 93 mm; zachowana szer. ramy – 22 mm; szer. ramy przy zaczepach – 22 mm; grub. ramy – 4 mm; otwory na podkowiaki – 6 x 4 mm; wys. zaczepu – 8 mm; waga – 43 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:12/14 (nr inw. pol. 236/83).

67. a – Kobiernice, zamek Wołek, brama wjazdowa, znalezisko luźne;
b – prawe ramię podkowy żelaznej, zachowane do drugiego otworu na podkowiak; widoczna bruzda z otworem na podkowiak; zaczep w formie masywnego prostopadłościanu (ryc. 9:12);
c – zachowana wys. – 136 mm; zachowana szer. ramy w przodku – 21 mm; szer. ramy przy zaczepach – 15 mm; grub. ramy – 5 mm; otwór na podkowiak – 6 x 6 mm; wys. zaczepu – 17 mm; waga – 60 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A110:12/13 (nr inw. pol. 233a/83).

68. a – Kobiernice, zamek Wołek, brama wjazdowa, znalezisko luźne;
b – prawe ramię podkowy żelaznej, zachowane do przodka; widoczna bruzda z trzema otworami na podkowiaki; zaczep w formie ściętego ostrosłupa (ryc. 9:9);
c – wys. – 108 mm; szer. ramy w przodku – 28 mm; szer. ramy przy zaczepach – 12 mm; grub. ramy – 5 mm; otwory na podkowiaki – 7 x 4 mm; wys. zaczepu – 17 mm; waga – 73 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:12/12 (nr inw. pol. 233/83).

69. a – Kobiernice, zamek Wołek, sonda 2/83;
b – lewe ramię podkowy żelaznej, zachowane do przodka; słabo widoczna bruzda z trzema otworami na podkowiaki; zaczep w formie pochylonego ostrosłupa z piętką (ryc. 8:3);
c – wys. – 110 mm; szer. ramy w przodku – 27 mm; szer. ramy przy zaczepach – 14 mm; grub. ramy – 4 mm; otwory na podkowiaki – 6 x 5 mm; wys. zaczepu – 13 mm; waga – 77 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:12/11 (nr inw. pol. 225/83).

70. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop XIV, gł. 150-230 cm;
b – lewe ramię podkowy żelaznej lub jej półfabrykatu, zachowane do przodka; brak bruzdy, cztery otwory na podkowiaki; zaczepy niewykształcone – ramię pogrubione (ryc. 8:5);
c – wys. – 135 mm; szer. ramy w przodku – 16 mm; szer. ramy przy zaczepach – 21 mm; grub. ramy przy przodku – 6 mm; grub. ramy przy zaczepach – 9 mm; otwory na podkowiaki – 8 x 6 mm; waga – 111 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:12/10 (nr inw. pol. 220/83).

71. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop IVA, gł. 100 cm;
b – lewe ramię podkowy żelaznej, zachowane do przodka; widoczna bruzda z trzema otworami na podkowiaki; zaczep w formie ostrosłupa z piętką (ryc. 8:4);
c – wys. – 105 mm; szer. ramy w przodku – 22 mm; szer. ramy przy zaczepach – 10 mm; grub. ramy – 4 mm; otwory na podkowiaki – 6 x 5 mm; wys. zaczepu – 14 mm; waga – 64 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:12/6 (nr inw. pol. 124/79).

72. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop IVA, gł. 80-100 cm;
b – silnie skorodowane, lewe ramię podkowy żelaznej, zachowane do trzeciego otworu na podkowiak; słabo widoczna bruzda z otworami na podkowiaki powiększonymi przez korozję; zaczep w formie płaskiego ostrosłupa z piętką (ryc. 9:7);
c – zachowana wys. – 96 mm; zachowana szer. ramy – 28 mm; szer. ramy przy zaczepach – 15 mm; grub. ramy – 4 mm; wys. zaczepu – 12 mm; waga – 43 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:12/5 (nr inw. pol. 120/79).

73. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop V, gł. 40-60 cm;
b – lewe ramię podkowy żelaznej, zachowane do trzeciego otworu na podkowiak; widoczna bruzda z otworami na podkowiaki; zaczep w formie masywnego, płaskiego ostrosłupa z piętką (ryc. 9:8);
c – zachowana wys. – 109 mm; zachowana szer. ramy – 29 mm; szer. ramy przy zaczepach – 13 mm; grub. ramy – 6 mm; otwory na podkowiaki – 10 x 6 mm; wys. zaczepu – 18 mm; waga – 91 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:12/7 (nr inw. pol. 136/79).

74. a – Kobiernice, zamek Wołek, przy profilu S, gł. 520 cm;
b – prawe ramię podkowy żelaznej, zachowane do czwartego otworu na podkowiak; widoczna bruzda z otworami na podkowiaki; zaczep w formie prostopadłościanu (ryc. 9:1);
c – zachowana wys. – 97 mm; zachowana szer. ramy – 28 mm; szer. ramy przy zaczepach – 17 mm; grub. ramy – 3 mm; otwory na podkowiaki – 6 x 4 mm; wys. zaczepu – 15 mm; waga – 69 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:12/3 (nr inw. pol. 41/78).

75. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop II, gł. 20 cm;
b – lewe ramię podkowy żelaznej, zachowane do trzeciego otworu na podkowiak; widoczna bruzda z otworami na podkowiaki; zaczep w formie pochylonego ostrosłupa z piętką (ryc. 9:6);
c – zachowana wys. – 102 mm; zachowana szer. ramy – 31 mm; szer. ramy przy zaczepach – 13 mm; grub. ramy – 4 mm; otwory na podkowiaki – 8 x 5 mm; wys. zaczepu – 19 mm; waga – 65 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:12/1 (nr inw. pol. 5/78).

76. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop IV, gł. 20-40 cm;
b – prawe ramię podkowy żelaznej, zachowane do drugiego otworu na podkowiak; słabo widoczna bruzda z otworami na podkowiaki; zaczep w formie pochylonego ostrosłupa z piętką (ryc. 9:2);

c – zachowana wys. – 100 mm; zachowana szer. ramy – 20 mm; szer. ramy przy zaczepach – 15 mm; grub. ramy – 5 mm; otwory na podkowiaki – 7 x 4 mm; wys. zaczepu – 20 mm; waga – 68 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:12/4 (nr inw. pol. 77/78).

77. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop II, humus;
b – lewe ramię podkowy żelaznej, zachowane do trzeciego otworu na podkowiak; widoczna bruzda z otworami na podkowiaki; zaczep w formie płaskiego prostopadłościanu (ryc. 9:5);
c – zachowana wys. – 106 mm; zachowana szer. ramy – 31 mm; szer. ramy przy zaczepach – 21 mm; grub. ramy – 3 mm; otwory na podkowiaki – 8 x 5 mm; wys. zaczepu – 15 mm; waga – 65 g;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:12/2 (nr inw. pol. 5/78).

78. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop VII, hałda;
b – lewe ramię podkowy żelaznej, zachowane do przodka; widoczna bruzda z trzema otworami na podkowiaki; zaczep w formie płaskiego prostopadłościanu (ryc. 9:11);
c – zachowana wys. – 137 mm; szer. ramy – 32 mm; szer. ramy przy zaczepach – 17 mm; grub. ramy – 5 mm; otwory na podkowiaki – 7 x 5 mm; wys. zaczepu – 15 mm;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:12/8 (nr inw. pol. 192/80).

79. a – Kobiernice, zamek Wołek, wykop XIV, gł. 80-150 cm;
b – lewe ramię podkowy żelaznej, zachowane do przodka; widoczna bruzda z czterema otworami na podkowiaki; zaczep w formie płaskiego prostopadłościanu (ryc. 8:1);
c – zachowana wys. – 128 mm; szer. ramy – 27 mm; szer. ramy przy zaczepach – 13 mm; grub. ramy – 4 mm; otwory na podkowiaki – 6 x 4 mm; wys. zaczepu – 20 mm;
d – Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, nr MBB/A/110:12/9 (nr inw. pol. 216/83).

Bibliografia

Źródła:

Annales...
2003 *Joannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae, liber 12 (1445-1461)*, Kraków.
2005 *Joannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae, liber 12 (1462-1480)*, Kraków.
Codex...
1876 *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, (*t. 1: 1384-1492, cz. II: ab anno 1444 ad annum 1492*), red. J. Szujski, Kraków.
Roczniki...
2009a *Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego, ks. 12 (1445-1461)*, przekł. J. Mrukówna, Warszawa.
2009b *Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego, ks. 12 (1462-1480)*, przekł. J. Mrukówna, Warszawa.

Opracowania:

Augustyniak J.
1992 *Zamek w Inowłodzu*, Łódź.
Burian V.
1970 *Výzkum hradu Tepenec (obec Jívová) roku 1970*, Přehled výzkumů 1970, s. 65-68.
Chudzińska B.
2014 *Militaria z zamku w Muszynie (badania w latach 2007-2010)*, AMM X, s. 53-118.
Ginter A., Pietrzak J., Rok A.
2010 *Badania archeologiczne na zamku w Siewierzu, województwo śląskie*, [w:] *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku w latach 2007-2008*, red. E. Tomczak, Katowice, s. 163-177.
Ginter A., Przybyłok A.
2016 *Wybrane militaria z badań archeologicznych zamku w Muszynie w 2013 roku*, AMM XII, s. 227-242.
Głosek M.
1985 *Militaria z grodziska w Plemiętach. Broń sieczna, drzewcowa i obuchowa*, [w:] *Plemięta. Średniowieczny gródek w ziemi chełmińskiej*, red. A. Nadolski, Toruń, s. 99-106.
1996 *Późnośredniowieczna broń obuchowa w polskich zbiorach*, Warszawa–Łódź.
Goš V.
2002 *Archeologové na Novém Hradu u Kopřivné na Šumpersku*, Vlastivědny věsník moravský 54, s. 183-187.
2016 *Nálezový soubor z Nového Hradu u Hanušovic. Etuda z archeologie všedního dne*, Pravěk. Nová řada 24, s. 265-294.

Jastriemska I., Jaworski K.
2010 *Komunikacja. Podkowy*, [w:] *Ulice średniowiecznego Wrocławia*, red. J. Piekalski, K. Wachowski, Wratislavia Antiqua 11, Wrocław, s. 186-204.
Kajzer L., Rychter M.
1997 *Zespół średniowiecznych militariów z Nowego Korczyna*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej 45/2, s. 145-160.
Kajzer L., Kołodziejski S., Salm J.
2001 *Leksykon zamków w Polsce*, Warszawa.
Kamińska J.
1968 *Siedlątków, obronna siedziba rycerska z XIV w.*, Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria archeologiczna 15, s. 15-88.
Kaźmierczyk J.
1978 *Podkowy na Śląsku w X-XIV wieku. Studia z dziejów kultury materialnej*, Wrocław.
Kołodziejski S.
1985 *Les éperons à molette du territoire de la Petite Pologne au Moyen Âge*, [w:] *Mémoires Archéologiques*, red. A. Kokowski, Lublin, s. 161-179.
Krajíc R.
2003 *Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 3. Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa*, cz. 1-2, Praha–Sezimovo Ústí–Tábor.
Kotowicz P. N.
2004 *Wojowie i rycerze. Uzbrojenie średniowieczne na pograniczu polsko-rusko-słowackim w średniowieczu. Katalog wystawy*, Sanok.
2012 *Na tropie spektakularnej omyłki. Nowe spojrzenie na toporek z „napisem" z Ostrowa Tumskiego w Poznaniu*, Folia Archaeologica 29, s. 111-122.
Kotowicz P. N., Świątek M.
2008 *Mittelalterliche Streitäxte aus den Sammlungen des Regionalmuseums in Jasło. Ein Beitrag zur Kenntnis der Bewaffnung in den polnischen Karpaten*, Acta Archaeologica Carpathica 41, s. 115-145.
Kouřil P., Prix D., Wihoda M.
2000 *Hrady Českého Slezska*, Brno–Opava.
Liwoch R.
2010 *Późnośredniowieczne zabytki z Krakowa Rakowic*, Materiały Archeologiczne 38, s. 107-126.
Łaszkiewicz T., Michalak A.
2007 *Broń i oporządzenie jeździeckie z badań i nadzorów archeologicznych na terenie Międzyrzecza*, AMM III, s. 99-176.
Maik J.
1997 *Military accessories from Bolesławiec on the Prosna*, FAH 10, s. 19-38.
Měřinský Z.
2007 *Hrad Rokštejn. Dějiny, stavební vývoj a výsledky čtvrtstoletí archeologického výzkumu 1981-2006*, Brtnice–Brno.
Nadolski A.
1954 *Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII wieku*, Łódź.
Pomp T.
2013 *Militária z hradu Vartnov (okres Opava)*, Brno (mps pracy mgr Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie Masarykova Univerzita, Brno).
Prokop K. R.
2002 *Księstwa oświęcimskie i zatorskie wobec Korony Polskiej w latach 1438-1513. Dzieje polityczne*, Kraków.
Rajman J.
1998 *Pogranicze śląsko-małopolskie w średniowieczu*, Kraków.
Reyniak J.
1997 *Średniowieczny zamek Wołek. Wstępne wyniki badań*, Teki Krakowskie 4, 87-98.
Smajek I., Mądrzycki G.
2012 *Sprawozdanie z ratowniczych badań wykopaliskowych przy północnej ścianie kościoła pw. Matki Bożej Wspomożenia Wiernych (stanowisko 13) w Oświęcimiu, województwo małopolskie*, [w:] *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku w latach 2009-2012*, red. E. Tomczak, Katowice, s. 133-142.
Strzyż P.
2014 *Broń palna w Europie Środkowej w XIV-XV w.*, Łódź.
Szpunar A., Glinianowicz M.
2006 *Uzbrojenie późnośredniowieczne z zamku w Czchowie w Małopolsce*, AMM II, s. 137-188.
Świątkiewicz P.
2010 *Militaria ze średniowiecznego grodziska w Raciążu*, AMM VI, s. 7-92.

Świętosławski W.
1990 *Strzemiona średniowieczne z ziem Polski*, Łódź.
Tomkowicz S., Lindquist H.
1888 *Szczątki średniowiecznego zameczku zwanego Wołek na gruntach wsi Kobiernice*, Sprawozdania Komisyi do Badania Historyi Sztuki w Polce 3, s. 1-6, tabl. III-IV.
Tyniec-Kępińska A.
2005 *Kolekcja średniowiecznych i nowożytnych przedmiotów żelaznych ze Smolic koło Zatora*, Materiały Archeologiczne 35, s. 145-157.
Wachowski K.
1982 *Średniowieczna broń miotająca na Śląsku w świetle znalezisk z Ostrówka w Opolu*, Archeologia Polski 27/1, s. 167-202.
Wałowy A.
1960 *Materiały z badań archeologicznych na średniowiecznym zameczku w Szaflarach, pow. Nowy Targ*, Materiały Archeologiczne 2, s. 295-332.

Piotr Strzyż

WEAPONRY FINDS FROM WOŁEK CASTLE IN UPPER SILESIA

Streszczenie

The earliest history of Wołek Castle, situated in the village of Kobiernice, the Bielsko-Biała District, perhaps dates back to the mid-14th century. However, the first mention in written sources is known from as late as 1396. The then owner of the castle, Jan II Duke of Oświęcim (1371-1405), granted it as a dower to his wife. After his childless death in 1405, the castle went into the hands of Dukes of Cieszyn and remained in their possession to the beginning of the 2nd half of the 15th century. However, there is a report from 1415 which says that Duke Kazimierz IV captured the castle which was a seat of robber-knights at that time. In 1454, after some months of a siege by Polish troops, the castle and the entire Duchy of Oświęcim became part of the Kingdom of Poland. The last mention of Wołek Castle is known from 1462 from a treaty concluded between Kazimierz the Jagiellonian and George of Poděbrady. There are no mentions about the castle in sources after that date. It may have been abandoned then and may have collapsed into ruins. On the other hand, which is less probable, it may have been destroyed upon the order of Kazimierz the Jagiellonian in 1477.

Archaeological and architectural examinations of the castle were carried out with intervals in the years 1977-1986. Building structures of the premise were identified at that time. It was found out that the main circumference of fortifications (30 x 42 m) was adjusted to the shape of the hill and formed a horseshoe-like outline. Internal buildings consisted of a dwelling tower which abutted the castle walls from NE and a residential building which abutted the walls from SE. Between them there was an entrance gate. Natural defensive qualities of the premise were significantly improved with a moat. What remains of the castle now are only vestigial relics of stone fortifications.

The assemblage of weaponry finds includes nearly 80 artefacts. Concerning butt weapons, there is an axe of Type IX according to M. Głosek as well as fragments of the eye and the edge of another two axes. An interesting example is offered by a small head, which could be referred to as a narrow blade axe (‘ciupaga’ in Polish). Staff-weapons are represented only by one small javelin head. On the other hand, crossbow bolt heads are rather numerous. There were 39 finds of such artefacts and they are quite diversified. On the basis of the shape of their blades, the following variants were isolated: I.1 with blades tapering toward the socket and cylindrical sockets; I.2 with rhomboid blades and conical sockets; I.3 with lur-shaped blades and I.4 with spindle-shaped blades. Furthermore, two slender bolt heads with tangs were found. Finds which can be related to firearms include two fragments of burst barrels of hand-held guns. Both were cast from copper alloy. Their calibres are about 1.5 cm and their slender construction suggests that they were so-called ‘piszczel’ guns.

A category of artefacts which is usually included into weaponry finds are parts of horse harness and riding gear. Concerning the examinations of Wołek Castle, one must first of all mention two spurs. Both are very poorly preserved and they perhaps belong to Type E according to S. Kołodziejski. This allows to date them to the second half of the 14th century. Five finds of stirrups were discovered. The best preserved one is a find belonging to Type VB according to W. Świętosławski.

This type includes pear-shaped stirrups. In the territory of Poland such stirrups are dated to the period between the mid-14th and mid-15th centuries. A fragment of another incomplete find was also classified into this type. Another two fragments of stirrups possibly belong to Type VIA according to W. Świętosławski. This type was in use basically from the mid-15th century. The earliest fragment of a stirrup is a find classified as Type IVD according to W. Świętosławski. It has a round bow and no separate suspension loop. Such stirrups were in use from the 13th to as late as the end of the 14th century. There were also five finds of bits, including two completely preserved ones. They belong to Type I according to Andrzej Nadolski. It was the most popular type of bits which remained in use from the Early Middle Ages until present. Another category of finds related to riding gear are horseshoes – 19 finds of such artefacts were recorded. The earliest horizon is marked out by finds of Type IV/1 according to J. Kaźmierczyk, which are dated to the 14th century. Artefacts belonging to Types VI/3 and VI/4 are later and these can be dated to the 14th-15th centuries.

On the basis of planigraphy of finds of weaponry it is possible to isolate two clusters. The first one is the western part of the main segment of the castle wall. Numerous crossbow bolts and finds of equestrian equipment were recorded there. This cluster is perhaps related to sieges of the castle. The other cluster basically includes finds from the course of the entrance gate and rooms related to it. These artefacts were probably lost during the use of the premise.

The discussed finds of weaponry and equestrian equipment are of exceptionally utilitarian nature. However, they are valuable materials for research on Late Medieval armament from the territory of Lesser Poland.